

Poimanje i razvoj kreativnosti u osnovnoj školi

Ivanković, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:313586>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-23**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

image not found or type unknown

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Marta Ivanković

Poimanje i razvoj kreativnosti u osnovnoj školi

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Poimanje i razvoj kreativnosti u osnovnoj školi

Diplomski rad

Student/ica:
Marta Ivanković

Mentor/ica:
Doc.dr.sc. Daliborka Luketić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marta Ivanković**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Poimanje i razvoj kreativnosti u osnovnoj školi** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 5. srpanj 2021.

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Teorijsko-konceptualni pogled na kreativnost.....	3
	2.1. Definicije i određenja pojma i koncepta kreativnosti.....	3
	2.2. Teorijska polazišta u određenju kreativnosti.....	5
	2.3. Kreativni proces.....	7
3.	Kreativnost u nastavi.....	9
	3.1. Tradicionalna i suvremena škola.....	9
	3.2. Uloga nastavnika u poticanju i razvoju kreativnost.....	10
	3.3. Stvaranje ozračja za kreativnost.....	15
	3.4. Nastavne metode koje se koriste za poticanje kreativnosti.....	16
	3.5. Tehnike poticanja kreativnog mišljenja.....	20
	3.6. Model uspješnog poticanja kreativnosti u nastavi.....	22
	3.7. Izazovi pri poticanju učeničke kreativnosti.....	24
	3.8. Pregled i analiza dosadašnjih istraživanja o poticanju razvoja kreativnosti.....	27
4.	Metodologija istraživanja.....	29
	4.1. Problem istraživanja.....	29
	4.2. Cilj istraživanja.....	29
	4.3. Zadaci istraživanja.....	29
	4.4. Sudionici istraživanja.....	30
	4.5. Metoda i instrument istraživanja.....	30
	4.6. Postupak i tijek istraživanja.....	30
	4.7. Postupak obrade podataka.....	31
5.	Analiza i interpretacija rezultata istraživanja.....	32
	5.1. Pojam kreativnosti i kreativne osobine učenika.....	32
	5.2. Stvaranje ozračja za razvoj kreativnost.....	35
	5.3. Nastavne metode i tehnike koje se koriste za poticanje kreativnosti.....	37
	5.4. Izazovi koji se pojavljuju pri razvoju kreativnosti.....	41
6.	Zaključak.....	45
7.	Literatura.....	47
8.	Popis tablica i slika.....	51
9.	Prilozi.....	52
10.	Sažetak.....	54
11.	Summary.....	55

1. Uvod

Kreativnost neosporno ima značajnu ulogu u uspjehu pojedinaca i razvoju cjelokupnog društva bilo da se radi o izumima i produktima koji unaprjeđuju uvjete života ili idejama koje su dio svakodnevne kreativnosti. U pogledu obrazovanja pojedinaca, kreativnost obogaćuje osobni i profesionalni razvoj upravo kada se provodi suvremeno i kvalitetno obrazovanje koje ima za cilj prepoznati i razvijati kreativni potencijal učenika. Važnost razvijanja učeničke kreativnosti posebice je naglasio Sir Ken Robinson u svojem Ted Talk predavanju izjavom: „Vjerujem da je kreativnost u odgoju i obrazovanju danas jednako važna kao i pismenost i trebamo se prema njoj jednako odnositi“ čime je postao jedan od najuglednijih promicatelja kreativnosti u nastavi (Robinson, 2006).

Postoji više definicija pojma kreativnosti, a samim time i podjela, teorija i pristupa, no suvremeno viđenje zastupa razvojni aspekt kreativnosti prema kojemu svaki pojedinac može biti kreativan. Osobine poput znatiželje, inovativnosti, maštovitosti te sposobnosti pronalaženja različitih rješenja ističu se kao neke od karakteristika kreativnih ljudi. Unatoč tome, kreativne osobe ne nailaze uvijek na razumijevanje okoline. Mnogi danas uspješni ljudi za vrijeme svoga školovanja bili su „etiketirani“ kao zahtjevni učenici s obzirom na posjedovanje osobina kao što su impulzivnost, nekonformizam, sklonost eksperimentiranju, kritičnost ili neovisnost u mišljenju, a koje svrstavamo pod pojmom kreativnosti.

Promjene u društvu zahtijevaju i promjene u odgojno-obrazovnom sustavu, stoga i kreativnost sve više dobiva na značaju kao vještina koja se može i treba razvijati. Upravo taj zahtjev suvremenog školstva prate nastavnici čija se uloga u kreativnoj nastavi mijenja te oni postaju organizatori, mentori i istraživači. Stevanović (2003: 5) u predgovoru svoje knjige naglašava da je najodgovorniji zadatak upravo na nastavnicima kao inicijatorima promjene: „Budućnost škole je u promjenama. Promjene dolaze od nastavnika. Nastavnik je na vrhuncu svog zadatka ako omogućava ispoljavanje stvaralačkih potencijala svojih učenika i ako ih potiče i unapređuje.“ Osim uloge nastavnika, mijenja se i uloga učenika koji postaje aktivan sudionik i istraživač u kreativnoj nastavi. U kreativnoj nastavi potiče se „moć zapažanja, radoznalost, upornost u formiranju vlastitih misli, razvijanje inicijative, samostalnosti, formiranje čovjekova novog duha“ (Stevanović, 2003: 11).

Cilj ovog istraživanja je temeljem mišljenja nastavnika ispitati, analizirati te interpretirati poimanje kreativnosti te načine i mogućnosti razvijanja kreativnosti u osnovnoj školi. U radu se propituje određenje kreativnosti jer „bez poznavanja osnovnih znanja o

kreativnosti ne može biti uspjeha u pedagoškom radu“ (Stevanović, 2003: 5). Osim toga, u radu će se ispitati, utvrditi i analizirati obilježja kreativnih učenika, značaj razredno-nastavnog ozračja za razvoj kreativnosti te nastavne metode i tehnike koje nastavnici koriste kako bi se uspješno razvijala kreativnost u nastavi. Zbog toga što kreativna nastava, između ostalog, zahtijeva veću angažiranost nastavnika, ispitat će se i koje izazove nastavnici percipiraju i opisuju pri poticanju učeničke kreativnosti.

U teorijskom će se dijelu izložiti značajke pojma kreativnosti, teorije kreativnosti te elementi kreativnosti zastupljeni u nastavi što, između ostalog, uključuje odlike suvremene škole, ulogu nastavnika kao i pregled dosadašnjih istraživanja na temu poticanja kreativnosti. Nakon toga, prikazana je metodologija istraživanja te analiza i interpretacija provedenog istraživanja. U zaključku će se iznijeti završna razmatranja te prijedlozi za buduća istraživanja.

2. Teorijsko-konceptualni pogled na kreativnost

2.1. Definicije i određenja pojma i koncepta kreativnosti

Postoji mnogo definicija kreativnosti, ali ne i jedna usuglašena definicija. Mnogoznačnost tog pojma proizlazi upravo iz različitih pristupa istraživača te usmjerenosti na određeni aspekt kreativnosti. Sama riječ kreativnost potječe od engleske riječi *create* iz indoeuropskog pojma *ker* (rasti) te latinskog pojma *creatio, creatus* (stvarati, rasti), a prvi put se pojavila 1875. godine u dijelu *Povijest dramske engleske literature* Adolfa Williama (Weiner, 2000 navedeno u Degmečić, 2017).

U *Pedagoškoj enciklopediji* pojam kreativnosti nije opisan tom riječju, već je usmjeren na pojmove *stvaralačko mišljenje*, *stvaralaštvo u odgoju* te *stvaralaštvo*. Stvaralačkim mišljenjem u odgoju smatra se proces u kojemu se: „Misaonom aktivnošću dolazi se do novih, originalnih rješenja koja mogu imati opću društvenu vrijednost, kao što su: naučna otkrića, tehnički pronalasci, umjetnička djela. Prema širim kriterijima od navedenih, pod stvaralačkim mišljenjem razumijeva se svaki misaoni tok koji dovodi do rješenja, makar ona bila nova samo za onoga tko ih je pronašao, što znači da se o stvaralačkom mišljenju i stvaralačkom radu može govoriti kada su nađena neka rješenja koja nisu jednostavne kopije prijašnjih vlastitih ili tuđih rješenja, pa prema tome ne moraju imati neku opću društvenu vrijednost“ (Potkonjak i Šimleša, 1989: 405). Također, ističe se da je važna odrednica odgoja i obrazovanja osposobiti mladu generaciju za samostalni i stvaralački rad što nastaje kao rezultat organiziranog odgojnog procesa, upotrebe prikladnih metoda i sredstava te primjene stvaralačkog rješavanja zadataka.

Dva su značenja prema kojima se kreativnost najčešće upotrebljava: kreativnost kao stvaralaštvo, što se odnosi na stvaranje originalnih ideja i proizvoda u različitim područjima ljudske djelatnosti i kreativnost kao (skup) osobina koje će potaknuti stvaranje kreativnog produkta (Čudina-Obradović, 1991). Kreativnost ima značenje „igrati se idejama, isprobavati različite mogućnosti, probati i ono što na prvi pogled djeluje nemoguće“ (Vranjković, 2010: 257). Prema Dubovicki i Omićević (2016) kreativnost podrazumijeva upotrebu divergentnog mišljenja kao i izražavanje emocija i humora te oslobađanje od straha i dosade. Nadalje, iste autorice ipak ističu kako niti jedna definicija kreativnosti nije općeprihvaćena, nego svaki istraživač u svome radu zapravo predstavlja svoju definiciju tog pojma.

Na mišljenja o kreativnosti utjecala su različita pojmovna shvaćanja tijekom niza vremenskih razdoblja, stoga je moguće pratiti povijesni pregled razmatranja ovog fenomena.

U prošlosti je vladalo mišljenje da je kreativnost povezana s utjecajem bogova te da sadržava nadljudsku snagu. U staroj se Grčkoj kreativnost povezivala s 'demonom' koji se smatrao božanskim darom. Platon je opisivao da su muze inspirirale pjesnike božanskom inspiracijom. U kasnom 15. stoljeću u Firenci javlja se ideja kojom se razgraničava božanska inspiracija od ljudskog djela, iako se na umjetnost i dalje gleda kao na imitaciju. Riječ kreativan počela se odnositi na umjetnike koji se bave poezijom, glazbom i likovnom umjetnošću tek u 18. stoljeću.

Tijekom 18. stoljeća uvodi se termin 'genij' koji označava osobu s visokim stupnjem kreativne sposobnosti. Često se geniji, odnosno njihova visoka inteligencija povezuje s razvijenom kreativnošću. No, odnos inteligencije i kreativnosti nije tako jednostavan. Mnogi ljudi s visokim kvocijentom inteligencije nisu veoma kreativni, pa tako i ljudi koji su kreativni ne moraju imati visok stupanj inteligencije. Danas, pak, desetljeća istraživanja potvrđuju stajalište prema kojemu kreativnost nije samo rezultat talenta ili nadarenosti, nego se velikim dijelom razvija radom (Degmečić, 2017). Srića (1992) također smatra da biti kreativan znači osmisliti neku novu ideju te da dosjećanje ideja nije rezervirano samo za rijetke genije kako se nekad mislilo.

Tek od 1950. godine, kada je američki psiholog J. P. Guilford održao predavanje pod nazivom „Creativity“ na Pennsylvania State Collegeu, kreativnost doživljava obnovljen interes kao područje istraživanja. Iako bi se moglo zaključiti da su istraživanja o kreativnosti počela nastajati tek nakon Guilfordovog govora 1950. godine, brojni istraživači ovom su se temom bavili još u 19. stoljeću kao što su Bethune, Galton, Lombros, Binet, James, Ribot i ostali. Tada je interes bio usmjeren prema prirodi kreativnosti i pitanju je li kreativnost urođena osobina koja se nalazi samo kod određenih pojedinaca ili ju može posjedovati svaki čovjek (Jukić, 2011).

Ono što je također bitno istaknuti jest da su pojmovi kreativnost, darovitost i talent bliskog značenja i zbog toga ih se nerijetko pogrešno koristi kao istoznačnice. Iako su međusobno povezani, svaki pojam označava specifičan konstrukt te ih je u odgojno-obrazovnom procesu bitno znati razlikovati. Pod pojmom darovitosti svrstava se posjedovanje iznadprosječnih mentalnih ili kreativnih vještina (Altun, Yazici, 2014). Osim toga, darovito dijete je „dijete rođeno s neuobičajenom sposobnošću da svlada određeno područje“ (Huzjak, 2006: 289). Potrebno je istaknuti razliku između darovitih i kreativnih pojedinaca. Dok daroviti pojedinci postaju stručnjaci u određenom području u kojemu ostvaruju visoke

rezultate, kreativne osobe mijenjaju određeno područje kontinuirano radeći na vlastitoj originalnosti. Također, kreativnost kao tvoračka sposobnost ne mora biti značajka darovite osobe (Huzjak, 2006). Treći pojam koji treba izdvojiti je talent, koji se danas smatra područno specifičnom darovitosti, izdvaja Vranjković (2010).

Darovitost kao multidimenzionalan koncept uključuje kombinaciju više kvaliteta. Troprstenasta koncepcija darovitosti koju su razvili Renzulli i Reis navodi kreativnost kao jednu značajku. Tri sastavnice darovitosti koje su međusobno povezane uključuju: iznadprosječne sposobnosti pojedinca, posvećenost zadatku i kreativnost. Darovitost počiva upravo na interakciji navedenih pojmova (Renzulli i Reis, 2018). Osim razlikovanja ovih pojmova, iznimno je bitno identificirati darovite i(li) kreativne učenike te učenike koji su u bilo kojem području talentirani kako bi se dalje njegovale sposobnosti takvih učenika.

2.2. Teorijska polazišta u određenju kreativnosti

Postoji niz različitih pristupa prirodi kreativnosti koji zastupaju istraživači od kojih svaki nudi specifično viđenje kreativnosti. U ovom dijelu ukratko će se izložiti nekoliko gledišta. Primjerice, u mističnom pristupu kreativnost je neobjašnjiv pojam povezan s nadnaravnim (Jung), prema psihodinamičkom pristupu kreativnost je posljedica između napetosti svjesne realnosti i nesvjesnih nagona (Freud, Kris, Weisberg), kognitivni pristup kreativnost poima kao dio šireg procesa razmišljanja (Gardner, Perkins, Ward), socijalno-psihološki pristup vrednuje motivaciju, socijalno ozračje i osobine ličnosti (Barron, MacKinnon, Gough), dok konfluentni pristup obuhvaća kognitivni, psihološki te sociološki pristup koji zagovaraju Sternberg, Amabile, Lubart (Jukić, 2010).

Nadalje, između mnogih postojećih teorija kreativnosti, u radu će se detaljnije izdvojiti socijalna uvjetovanost kreativnosti, teorija kreativnosti kao poremećaja, kreativnost kao imanentna ljudska osobina te pogled na kreativnost kao implicitnu teoriju kreativnosti. U svom se radu Bognar (2012) osvrnuo na socijalnu uvjetovanost kreativnosti, tj. na utjecaj društvenih okolnosti prema kojima je prisutnost kreativnosti i inovativnosti u društvu pokazatelj slobode i demokratičnosti nekog društva. Kao primjer navodi se usporedba Sparte, koja je bila totalitarno društvo, i Atene, demokratskog društva poznatog po značajnim doprinosima u području znanosti i umjetnosti. Kreativnost u društvu ne samo da je poželjna nego je i pokretač, odnosno povezana je i s propadanjem civilizacija. Do toga zaključka došao

je britanski povjesničar Arnold J. Toynbee 1934. godine u radu „A Study of History“ prema kojemu je slabljenje kreativnih pojedinaca da se nose s promjenama u društvu razlog nestajanja društava. Osim toga, društvo koje iznad svega štuje tradiciju i državu nauštrb promjenama postojećih paradigmi i napretka, u riziku je od dijeljenja iste sudbine civilizacija koje su nestale. Da bi se to spriječilo, potrebni su pojedinci koji su otvoreni, autentični, osjetljivi za probleme drugih, ekološki osviješteni, koji teže razvoju cjelokupne ljudske ličnosti, koji su kritični prema institucijama te kojima materijalna sredstva nisu najvažniji cilj već teže za unutarnjim mirom (Rogers, 1980 navedeno u Bognar, 2012). Upravo su navedene osobine poželjne u odgoju i obrazovanju kako se učenici ne bi bojali promjena već da bi se uspješno nosili s njima te razvijali svoju cjelokupnu osobnost, a ne samo sposobnost učenja.

Specifičan način razmišljanja kreativcima često otežava život u društvu u kojemu se njihove ideje ne prihvaćaju olako, već nerijetko nailaze na nerazumijevanje. U ovoj izjavi nailazimo na opis takvih kreativnih pojedinaca: „Oni nastoje biti nekonvencionalni, pomalo čudni i nerealistični; često ih zovu nediscipliniranim, ponekad neegzaktnim; neznanstvenim, prema specifičnoj definiciji znanosti. Njihove kompulzivne kolege nazivaju ih djetinjastim, neodgojenim, divljim, ludim, spekulativnim, nekritičnim, emocionalnim, itd. To zvuči kao opis nekog skitnice, boema, ekscentrika. Ali naglašeno je da u ranoj fazi kreativnosti i treba biti kao boem, skitnica i ekscentrik... Ako želite biti racionalan, kontroliran i uredan u toj prvoj fazi procesa nikada nećete doći do kreativnosti“ (Maslow, 1976: 90 navedeno u Bognar, 2012: 11). Životi mnogih kreativaca umjetnika; slikara, glazbenika, pisaca ili pjesnika često upućuju na niz osobina povezanih s psihičkim bolestima što je proizašlo iz mišljenja psihoanalitičara na temelju primjera tragičnih života nekih umjetnika (Bognar, 2012). Ipak, kreativnost s mentalnom bolešću nisu povezivali ni Aristotel niti Platon. Aristotel je smatrao da su kreativne osobe melankolici, ali ne i depresivne osobe (Degmečić, 2017). Iz navedenog možemo iščitati da, u kontekstu odgoja i obrazovanja, kreativni učenici mogu teže naići na afirmaciju svojih sposobnosti, posebice u okolini tradicionalne škole. Stoga bi u radu s učenicima nastavnici trebali prepoznati i razumjeti kreativne osobine kako bi učenici uspješno nastavili razvijati svoj kreativni potencijal.

Humanisti, teorijom kreativnosti kao imanentne ljudske osobine, zauzimaju stav prema kojemu je kreativnost urođena svakom ljudskom biću. To su zaključili iz proučavanja zdravih i samoaktualiziranih pojedinaca. Prema Maslowu, koncept kreativnosti i samoaktualizirane osobe upućuje prema istom značenju. To je uočeno gotovo savršeno

podudaranjem skoro četrdeset karakteristika kreativnih osoba koje je sastavio E. Paul Torrance i Maslowljevih karakteristika samoaktualiziranih osoba (Bognar, 2012).

Implicitna teorija kreativnosti odnosi se na ideje i stavove koje pojedinac ima o kreativnosti (Kunac, 2015). U procjeni je li nešto kreativno ili nije, svaki pojedinac procijenit će prema svojem osobnom viđenju kreativnosti. Implicitne teorije kreativnosti laika pri tome navode kombinaciju elemenata potrebnih za kreativnost, a to su „povezivanje ideja, uviđanje sličnosti i razlika, fleksibilnost, posjedovanje estetskog ukusa, neortodoksnost, motiviranost, znatiželja“ dok eksplicitne teorije kreativnosti vide kreativnost „rezultatom intrinzične motivacije, znanja i sposobnosti vezanih za domenu i vještina vezanih za kreativnost“ (Arar i Rački, 2003: 5). Dweck i sur. (1995 navedeno u Kunac, 2015) navode da implicitne teorije koje nastavnici imaju o kreativnosti mogu biti fundamentalne (mišljenje da su osobine ličnosti urođene osobine nepodložne promjenama, a uvjetuju ponašanje pojedinca) te razvojne (moguće je razvijati osobine jer su podložne promjenama). Upravo su razvojne teorije poželjne u odgoju i obrazovanju jer ukoliko nastavnici smatraju da se kreativan potencijal može razvijati na taj način će i djelovati poticanjem kreativnosti u svojoj praksi. Međutim, iako u suvremenoj pedagogiji vlada mišljenje da se kreativnost može razvijati, a takav stav na deklarativnoj razini mogu dijeliti nastavnici, često dolazi do nepodudaranja između mišljenja nastavnika da je kreativnost veoma bitna i toga da kreativnost u praksi nije poželjna (Kunac, 2015).

2.3. Kreativni proces

Budući da je u definicijama kreativnosti naglašen sam proces stvaranja i razvijanja ideja ili produkata, u ovom dijelu izložit će se dijelovi koji pripadaju kreativnom procesu. Osim toga, izdvojit će se pet tipova kreativnosti i četiri domene istraživanja kreativnosti kako bi se istaknula višeznačnost navedenog pojma.

Kreativni proces opisao je G. Wallas 1926. godine, a sastoji se od četiri faze koje prate ideju od njezine prvotne pojave do nastanka gotovog proizvoda ili rješenja. Prva faza, preparacija, započinje stvaranjem zbirke informacija i uviđanjem problema što potom prelazi u drugu fazu inkubacije u kojoj se odvija nesvjesni proces asocijacije novih informacija sa starima i u kojoj se samo prividno prekida rad na problemu. Nakon sređivanja informacija i pojave različitih ideje o rješenju problema, dolazi se do često spominjane faze iluminacije ili

pojave „aha“ fenomena što označava dolazak do iznenadnog otkrića. Verifikacija je posljednja faza u kojoj se provjerava stvarna vrijednost i održivost nekog rješenja i samog produkta (Čudina-Obradović, 1991).

Postoje i kritike kreativnog procesa vezane za fazu iluminacije. Weisberg (1986 u Degmečić, 2017) kritizira fazu iluminacije jer smatra da se otkrića događaju putem svjesnih koraka, a ne nesvjesnim putem. „A-ha“ iskustvo događa se nakon brojnih neuspjelih pokušaja rješavanja nekog problema kada se nenadano nakon nekoliko mjeseci ili dužeg vremenskog razdoblja pojavi rješenje. To se događa u fazi odustajanja od problema kada se pažnja preusmjeri na druge stvari te upućuje na to da mozak zapravo aktivno upravlja pohranjenim znanjem. Iz toga možemo zaključiti da se kreativnost pojavljuje u stupnjevima ili fazama, a ne u jednom, iznenadnom trenutku.

Također, postoji i pet tipova kreativnosti koje izdvaja Taylor (1959 u Degmečić, 2017) koji naglašavaju različiti značaj kreativnosti:

- Ekspresivna kreativnost – nezavisno izražavanje u kojemu kvaliteta i originalnost proizvoda nije glavni cilj, primjerice dječji crteži
- Produktivna kreativnost – umjetnički ili znanstveni proizvodi
- Inventivna kreativnost – novosti u kombiniranju materijala, metoda i tehnika
- Inovativnost – poboljšanje modificiranjem sposobnosti
- Emergentivnost – novi pristup ili pretpostavka na kojoj funkcioniraju nove škole

Važno je istaknuti i četiri domene istraživanja kreativnosti na kojima istraživači temelje svoja istraživanja, a koje je Mel Rhodes postavio 1961. godine, takozvanu mrežu P. Proizvod (*Product*) odnosi se na procjenu je li proizvod nov i prikladan za primjenu u određenoj socijalnoj grupi pri čemu se primjenjuje sociokulturalna definicija. Osoba (*Person*) tiče se istraživanja o tipovima osobnosti ljudi povezanih s kreativnosti; individualistička definicija. Proces su istraživanja koja se bave samim procesom tijekom kreativnog rada. Pritisak (*Pressure*) uključuje djelovanje vanjske strane, poput socijalnog i kulturnog konteksta, na kreativnu osobu (Degmečić, 2017).

3. Kreativnost u nastavi

3.1. Tradicionalna i suvremena škola

„Škola koja svoju zadaću ne gleda samo kroz obvezne, propisane, ukalupljene programe, jednolične tradicionalne metode rada, autoritarne odnose učenika i nastavnika, više će postići u otkrivanju i razvijanju kreativnog izraza djece i mladih“ (Previšić, 1986: 48). Ovim riječima sažeo se problem, a ujedno i prijedlog za razvoj kreativnosti u suvremenoj školi. U okviru diskursa kurikuluma i cilja školovanja, Jukić (2010) zauzima stav da je važniji razvoj čovjeka od akademskog postignuća. Prema tome, jedna od glavnih zadaća škole postaje poticanje kreativnosti u školskim uvjetima.

Razlika između tradicionalne škole i suvremene škole koja teži biti humanistička, otvorena i kreativna je u tome da suvremena škola nalaže promjenu nastavnog programa fleksibilnijim kurikulumom kojemu je cilj staviti učenika u središte nastavnog procesa (Koludrović i Reić Ercegovac, 2010). Također je prisutno mišljenje kojim se naglašava da humana škola ne samo da bi trebala, već da je obavezna poticati i promicati kreativnost (Bognar, 2012).

Suvremena škola još uvijek ima prisutne karakteristike tradicionalne škole u kojoj prevladava memoriranje i reproduciranje sadržaja, umjesto razumijevanja i analiziranja. Kreativnost se otvoreno potiče na deklarativnoj razini, dok je stvarno stanje u praksi ponekad drugačije. Vrijednosti koje prevladavaju u školi i vrijednosti koje se vežu za kreativnost često su kontradiktorne: „U stvarnosti, greške se plaćaju i kažnjavaju, konformizam se nagrađuje, a u školskom sustavu su gotovo nepoznati: lateralno mišljenje, osjećaj sigurnosti pri činjenju grešaka i preuzimanju rizika, razbijanje ustaljenih obrazaca razmišljanja. Učenicima se uvjetuje uniformirano ponašanje, ali i uniformirano razmišljanje“ (Jukić, 2010: 295).

Tradicionalna škola traži poboljšanje, ali ne prema kvaliteti nego prema višim ocjenama na testovima te se i dalje bazira na principu „pouči, provjeri, nagradi, kazni“ (Glasser, 1999: 21). U tradicionalnoj školi poučavanje nije užitak, vrednuje se sama sigurnost nastavničkog posla, a učenici nemaju dovoljno poticaja za kvalitetan rad. U takvom odgojno-obrazovnom sustavu učenike se ne motivira. Nasuprot tome, u kvalitetnoj školi zadaća nastavnika je objasniti učenicima korisnost onoga što čine. Temeljne sposobnosti poput govora, čitanja, pisanja, računanja te rješavanja problema životne su potrebe od presudne važnosti. Rješavanje problema jedna je od sposobnosti vezana za kreativnost u nastavi i

razvoj kritičkog mišljenja. Kako bi se poticala sposobnost rješavanja životnih problema bitno je posezati za stvarnim problemima s kojima se učenici mogu susresti u svojim životima.

Stevanović (2002) je nadopunio Glasserovih pet skupina potreba mladih: potreba za preživljavanjem, potreba za pripadanjem, potreba za moći, potreba za slobodom, potreba za zabavom, s potrebom za stvaralaštvom. Tu potrebu opravdava objašnjavanjem da školi koja se ne prilagođava potrebama društva prijeti problem daljnjeg opstanka. U suvremenoj školi učenik postaje cilj sam po sebi, a ne nastava ili nastavnik kao što je to u tradicionalnoj školi.

Kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost dva su pojma vezana za kreativnu nastavu. Kreativno poučavanje odnosi se na različite kreativne pristupe koje nastavnik koristi u radu s učenicima, a poučavanje za kreativnost usmjereno je na kreativnost učenika s ciljem razvoja kreativnog mišljenja i ponašanja (Jeffrey i Craft, 2004). Naglasak u prvome je na radu nastavnika, a poučavanje za kreativnost usmjerenije je na same učenike. Ova dva termina nisu isključivi, nego su u međuodnosu. Stoga Jeffrey i Craft (2004) predlažu korištenje ovih pojmova uz napomenu da nastavnici koriste kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost prema prigodnim okolnostima, a često zapravo oba pristupa koriste istovremeno. Osim toga, poučavanje za kreativnost može nastati spontano uslijed poučavanja te se preporuča pristup poticanja kreativnosti koji objedinjuje oba pojma.

3.2. Uloga nastavnika u poticanju i razvoju kreativnost

„Malo dijete jest rođeno kao stvaralačko biće, ali ga treba osposobiti da bi moglo *samo* stvarati. Tko ga može osposobiti? To je uopće teško nabrojati, ali *obitelj* je na prvom mjestu, zatim *vrtić, škola i sveučilište/fakultet*“ (Stevanović, 2002: 10). Ovom izjavom naglašava se važnost kontinuiranog, sistematičnog razvoja kreativnosti, a tu odgovornost u školi preuzimaju nastavnici. Iako je to iznimno odgovoran zadatak, o položaju nastavnika dovoljno govori ova izjava: „Biti dobar nastavnik puno je teže nego biti dobar liječnik ili pravnik, iako se ta zanimanja više cijene“ (Glasser, 1999: 28).

Ukoliko se adekvatno ne potiče i ne razvija, kreativni potencijal čovjeka s vremenom slabi. Kako bi se taj proces spriječio važno je uspostaviti dobre odgojno-obrazovne temelje, koji su za svakog pojedinca različiti (Vrkić Dimić i Buterin Mičić, 2018). Uloga nastavnika je da prepoznaju kreativni potencijal svakog učenika koji kasnije treba njegovati kroz kreativan

proces, a za to nastavnici trebaju biti pripremljeni za vrijeme svog školovanja. U odgoju mladih treba imati na umu da su učenici željni novih iskustava, da više vrednuju kretanje i istraživanje nego mirovanje i konformizam (Zrilić i Košta, 2009).

Poželjno je da nastavnik ima razvijen pozitivan stav prema kreativnosti jer nastavnik predstavlja temeljnu didaktičku pretpostavku za implementaciju kreativnosti u nastavi na čemu počiva prepoznavanje i razvijanje kreativnosti učenika (Jukić, 2010). Uz to, preduvjet razvoja kreativnosti kod učenika jest da nastavnik i sam bude kreativan, intrinzično motiviran vlastitim napretkom i zadovoljstvom svojim radom. Tako autorice Šimić Šašić i Sorić (2010) u svom istraživanju nastavnčkih osobina ličnosti navode da postoji pozitivna povezanost između kreativnosti i fleksibilnosti nastavnika i učeničkog uspjeha. Uspješni nastavnici primjenjuju razne strategije poučavanja, koriste različite metode poučavanja te nastavna sredstva i aktivnosti koje prilagođuju potrebama učenika.

U suvremenoj školi uloga nastavnika obuhvaća nove uloge koordinatora, istraživača i savjetnika. Osim stručnih kompetencija te didaktičko-metodičke kompetencije, nastavnik se mora redovito usavršavati i nadograđivati znanje stečeno visokoškolskim obrazovanjem (Jukić, 2010). Zadaća nastavnika je ostvariti osjećaj zadovoljstva i prihvaćenosti u razredu, osigurati pozitivna iskustva te razvijati istraživačko i suradničko učenje. Tada se mijenja i uloga nastavnika koji postaje medijator i socijalni integrator s naglaskom na savjetovanje i usmjeravanje učenika u kreativnom procesu (Previšić, 2003).

Metodički kompetentan nastavnik je onaj „čiji stil proizlazi iz njegova znanja, vještina i iskustva, a ujedinjen je s njegovom osobnošću (koja nije rezultat spontanog sazrijevanja, već vođeni proces), te odnosom prema učenicima koji se temelji na poštovanju dostojanstva čovjeka (koji možemo označiti kao takt), osigurava učeniku stimulirajuće ozračje koje potiče razvoj kreativnosti,, (Jukić, 2010: 291). Kreativnost treba shvaćati kao vještinu koja se može razumjeti, razvijati i prenositi, a upravo vođeni tim mišljenjem nastavnici mogu mijenjati stvari nabolje.

William Glasser u svojoj knjizi *Nastavnik u kvalitetnoj školi* iznosi sugestije nastavnicima za kvalitetan rad, od poželjnih osobina nastavnika do načina poučavanja. Nastavnicima predlaže voditeljsko upravljanje i odmak od šefovskog upravljanja. Navodi da je prvi zadatak nastavnika uvjeriti učenike da se nešto korisno i zanimljivo odvija na nastavi te osvijestiti učenike da su sposobni za kvalitetan rad. Glasser (1999) ističe i važnu ulogu promijenjenog načina sjedenja tako da učenici sjede ukrug s nastavnikom kao dijelom tog

kruga. Takav način rasporeda klupa nastavniku omogućuje komunikaciju sa svim učenicima i otvoreno raspravljanje o problemima u kojemu se i kreativne ideje lakše izražavaju.

Nadalje, u svome radu nastavnici se mogu voditi s pet principa koji potiču kreativno ponašanje učenika, a koje je izdvojio Paul E. Torrance 1965. godine (navedeno u Bognar, 2012):

- uvažavati neobična pitanja
- uvažavati maštovite i neobične ideje
- pokazati djeci da njihove ideje imaju vrijednost
- osigurati vrijeme u kojem se ne vrednuje
- spojiti evaluaciju s uzrocima i posljedicama

Metodički stil nastavnika koji potiče kreativnost sastoji se od nekoliko glavnih sastavnica:

1. primjena nastavnih strategija, metoda, sredstava, postupaka i socijalnih oblika koji potiču aktivnost učenika, istraživanje, kritičko mišljenje, odlučivanje, samostalnost u radu, međusobnu komunikaciju
2. otvorenost prema idejama i inicijativama učenika
3. poznavanje i primjenjivanje pravila uspješne komunikacije (verbalne i neverbalne)
4. demokratski stil rukovođenja razredom
5. stvaranje ozračja bliskosti, tzv. kreativnog ozračja
6. pri ocjenjivanju preferiranje ipsativnog pristupa mjerenju postignuća (Jukić, 2010: 297)

Navedene principe koji potiču kreativnost učenika nalazimo i kod Degmečić (2017) koja uz to dodaje da je važno poticati inderdisciplinarnost i ističe preporuku da učenike treba motivirati u savladavanju teorijskog znanja što je osnova za kreativnost te naglasiti da su osim talenta bitni disciplina i rad. Sternberg (2019) smatra da nastavnici trebaju osigurati dovoljno vremena za kreativno razmišljanje te da trebaju nagraditi kreativnost iako ne navodi na koji način to ostvariti.

Sternberg i Williams (2001) najobuhvatnije su predstavili 24 savjeta za poticanje učeničke kreativnosti u nastavi, ali i kod samih nastavnika. Smatraju da kreativnost

predstavlja stav prema životu u istoj mjeri kao i sposobnost. Kao najučinkovitiji način da se razvije kreativnost kod učenika, „„ističe se savjet: budite primjer kreativnosti. Djeca će razviti vlastitu kreativnost ne onda kada im se to kaže, nego kada je nastavnik primjer kreativnosti. Izgradite samoefikasnost učenika i njihovu vjeru da su sposobni biti kreativni. Potičite učenike na preispitivanje ideja kako bi naučili postavljati zanimljiva i začuđujuća pitanja. Ohrabrujte učenike da redefiniraju probleme i omogućite učenicima slobodan odabir tema, a posebno je važno učenicima ponuditi izbor kako bi naučili sami odabrati. Također, učenicima sugerirajte povezivanje između različitih predmeta. Često je učenje podijeljeno na dio za matematiku, dio za znanost, a kreativne ideje pojavljuju se upravo kao rezultat integracije predmeta. Kreativno ocjenjivati odnosi se na zadavanje zadataka koji zahtijevaju prepričavanje činjenica, analitičko i kreativno razmišljanje.

Ostali savjeti glase: Dopustite učenicima da učine pogreške. Učenici često nakon niza ukazanih pogrešaka razviju strah od riskiranja, a time i kreativnosti. Na gledanju grešaka kao mogućnosti za analizom i raspravom može se doći do pravih odgovora i ideja. Izložite ideje za svladavanje prepreka na temelju raznih životnih priča. Kada učenici pokušaju savladati neki problem važno je pohvaljivati njihov iskazan trud. Poučavajte učenike kako biti odgovoran za svoj uspjeh i neuspjeh. Na ovaj savjet nadovezuje se poučavanje učenika samoregulaciji kako bi sami vodili brigu u svojim kreativnim projektima. Poučite učenike da za kreativan rad neće biti odmah nagrađeni. Dugoročno raditi na projektu znači naučiti čekati nagrađivanje i da se uloženi trud na kraju isplati. Istaknite da je bitno sagledati stvari iz druge perspektive čime se razvija prihvaćanje tuđih ideja. Uz to, da bi kreativan rad bio bolji bitno je otkriti interese učenika i aktivnosti kojima su intrinzično motivirani. Kako bi učenici nastavili biti kreativni izvan školskih učionica i kasnije u životu potrebno je da znaju odabrati okruženje koje potiče njihovu kreativnost. To je moguće posjećivanjem muzeja, povijesnih građevina ili isticanjem života uspješnih ljudi što utječe na stvaranje ideja. Kada učenici otkriju koje okruženje kod njih potiče najviše ideja, to postaje dugoročna strategija razvoja kreativnosti koju nose sa sobom. Pomozite učenicima osvijestiti njihove dobre strane. Sve ove ideje koje nastavnici mogu primjenjivati u svakodnevnom poučavanju trebaju podijeliti s drugima, na primjeru kreativnog rada svojih učenika. Počevši od manjih promjena, načinom na koji se postavljaju pitanja, osmišljavanjem zadataka ili formiranjem testova, mogu se učiniti velike promjene kod učenika (Sternberg i Williams, 2001).

Neke od osobina učenika koje se izdvajaju u procesu poticanja kreativnog mišljenja uključuju fleksibilnost i originalnost u razmišljanju, otvorenost novim iskustvima i idejama,

znatiželju i spremnost za preuzimanje rizika (Koludrović i Reić Ercegovac, 2010). Također se navodi da indikatori kreativnosti uključuju radoznalost, ljubav prema istraživanju, originalnost u ponašanju, neovisnost u mišljenju, nekonformizam, sklonost eksperimentiranju te samoinicijativnost (Torrance, 1981 navedeno u Jukić, 2010).

Daroviti učenici često mogu iskazati nekonvencionalne ideje, a upravo to je cilj kreativne nastave – da učenici iskazuju originalnost i slobodnu misao. Važno je imati na umu da odgovore učenika ne treba odbaciti, nego ih treba uvažavati. Stoga nastavnici trebaju biti otvoreni za prihvaćanje učeničkih prijedloga i osvijestiti da nastavnik koji može potaknuti fleksibilno razmišljanje učenika je u slučaju kada je i sam fleksibilan (Vrkić Dimić i Buterin Mičić, 2018) Kreativna nastava učenicima osigurava slobodu i prostor u kojemu ne moraju znati sve točne odgovore već ih se potiče da sami postavljaju pitanja, razmišljaju o problemima i novim mogućnostima. Ipak, bitno je istaknuti da ne može svaki odgovor biti kreativan. Ako je rješenje problema novo, ali ne i prikladno onda odgovor nije kreativan već je samo neobičan odgovor (Arar i Rački, 2003).

Treba naglasiti da često dolazi do nesklada između mišljenja nastavnika da je važno poticati kreativnosti i onoga što se provodi u praksi, odnosno u samom nastavnom procesu. Poticanje kreativnosti u većini slučajeva ovisi o osobnim afinitetima nastavnika i pojedinim školama koje naglašavaju važnost humano-kreativnog kurikuluma, smatraju Koludrović i Reić Ercegovac (2010). Razlog zbog kojega poticanje kreativnosti često ne dobiva svoj puni potencijal povezan je prije svega s problematikom definiranja pojma kreativnosti. Osim što ističu da su nastavnici glavni odgovorni za razvoj učenika u kreativne osobe, Dubovicki i Omićević (2016: 106) odgovornost stavljaju na nastavnike i kada se kreativnost ne razvija, odnosno kada se događa „potpuno nestajanje najvažnije čovjekove karakteristike kreativnosti“.

Mnogi drugi čimbenici utječu na razvoj kreativnosti u nastavi osim nastavnika kao primarnih činitelja. To se odnosi na međusobnu interakciju svih subjekata u školi: „svakodnevnim međuljudskim odnosima između učenika, učitelja i roditelja, o hijerarhijskom odnosu između učitelja, stručnih suradnika i školskog osoblja, uvjetima rada te različitim ekstrinzičnim motivatorima koji u većoj ili manjoj mjeri utječu na motivaciju u pozitivnom, ili pak negativnom smislu“ (Zrilić i Košta, 2009: 162).

3.3. Stvaranje ozračja za kreativnost

Početak razvoja kreativnog i kritičkog mišljenja te rješavanja problema leži upravo u stvaranju razrednog ozračja povoljnog za promišljanje i stvaranje. Poželjno je da okolina razvija urođenu dječju otvorenost prema svijetu u čijem je očuvanju tijekom školovanja ključan entuzijazam nastavnika (Jukić, 2011). Koludrović i Reić Ercegovac (2010: 427) osobito naglašavaju važnost školskog ozračja: „Jedan od najvećih izazova suvremene pedagogije jest omogućiti pogodne uvjete za kreativno stvaralaštvo u školi s ciljem da škola postane mjesto koje će pripremati učenika za aktivan rad i djelovanje u društvu“. Stvaranje pozitivne atmosfere jedan je od najvažnijih uvjeta poticanja kreativnosti jer razvija osjećaj prihvaćenosti i izgrađuje potrebnu motivaciju učenika.

Sadašnji način ispitnih situacija kod učenika često nepovoljno utječe na kreativno ozračje pojavom straha od neuspjeha, usporedbe s drugim učenicima te ispitnom anksioznosti u cjelini. Kako bi se to izbjeglo, učenike treba poticati na iskustveno učenje usmjereno na razvoj inicijativnosti i kreativnosti. U poticanju i stvaranju ozračja za iskustveno učenje najvažniju ulogu imaju nastavnici koji svojim metodičkim stilom nastavnika, koji u sebi objedinjuje znanje, vještine i iskustvo, usmjeravaju i motiviraju učenike. Uz to, posjedovanje ljudskih kvaliteta u radu s učenicima, što se odnosi na govor, stav, geste i nastup nastavnika, utječe na stvaranje kreativnog ozračja (Jukić, 2010). Uz to, svakako bitna pretpostavka kreativnosti je upotreba humora što potiče vedro raspoloženje (Bognar, 2012).

Za nastavu koja njeguje stvaralačku klimu i potiče kreativnost nastavnici trebaju osigurati slobodnu komunikaciju između nastavnika i učenika, ne podcjenjivati ideje učenika, poticati i ohrabriti učenike na stvaranje drugačijih rješenja, nagrađivati kreativan pristup i izbjegavati sve ono što kod učenika stvara strah od neuspjeha (Vranjković, 2010). Luketić i Karamatić Brčić (2018) također ističu važnost kvalitetnog odnosa nastavnika i učenika u razredu jer u takvom okruženju učenici slobodno iskazuju vlastito mišljenje i ideje za rješavanje problema. Osim toga, motivacijske tehnike koje su opuštajuće i maštovite uvelike doprinose pozitivnom nastavnom ozračju, a korištenjem aktivnih nastavnih metoda i oblika rada nastavnik stvara ozračje koje budi interes i stvaralaštvo kod svih učenika (Trškan, 2006).

Savjetuje se dopustiti učenicima da pogriješe kako bi znali da je ponekad potreban niz lošijih ideja da bi se ostvarila inovativna ideja. Ipak, učenici smatraju da nije dozvoljeno činiti greške tijekom nastave što može biti rezultat komentara nastavnika ili podsmijeha ostalih

učenika. Ako se ovakve situacije ponavljaju učenici razviju strah od ponovnog sudjelovanja i iskazivanja neovisnog mišljenja. Umjesto toga, učenike treba poticati da istražuju svoje pogreške te da preispitivanje shvate kao priliku za rast (Sternberg, 2019). Na ovo se nadovezuje Kunac (2015) koja navodi da ukoliko se učenik ne osjeća slobodno izraziti svoje mišljenje bez straha od mišljenja drugih osoba, vjerojatno će razviti konformističke oblike ponašanja prema očekivanju nastavnika što nije u skladu s kreativnom nastavom. Samim time razvoj kritičkog mišljenja se sputava i jenjava.

Za stvaranje pozitivnog ozračja, a time i promicanje kreativnosti, istaknut će se šest uvjeta za kvalitetu rada u školi koje navodi Glasser. Prvi uvjet ističe potrebu za ugodnom i poticajnom razredno-nastavnom sredinom, zatim se naglašava da nastavnici od učenika traže da rade najbolje što mogu i to samo ono što će im biti korisno. Ističe se važnost samoeфикаsnosti u vidu poboljšavanja vlastitog rada pri čemu učenici trebaju biti svjesni da kvalitetan rad ima pozitivna svojstva te da nikada nije razoran (Glasser, 1999). Od navedenih uvjeta za ovaj rad važno je osvrnuti se na prvi uvjet u kojemu se naglašava razredno ozračje kao bitan čimbenik u poticanju kvalitete, a tako i kreativnosti u nastavi. Za ostvarenje tog uvjeta potrebno je uspostaviti prijateljstvo između nastavnika i učenika te upravnog osoblja škole. Povjerenje koje vlada u takvoj nastavi temelj je kojim se učenike potiče na iskren razgovor s nastavnicima. Osim toga, učenici trebaju bolje upoznati svoje nastavnike, primjerice za što se zalažu te što će tražiti od učenika u svojoj nastavi. Razvijanje suradnje među učenicima važno je kako bi si učenici međusobno pomagali, a osim toga učenici trebaju osvijestiti da je traženje pomoći poželjno. Takav način rada umanjuje potrebu za natjecanjem i uspoređivanjem s drugim učenicima te razvija osjećaj suradnje i prihvaćenosti u kojemu učenici slobodnije izražavaju maštovite ideje.

3.4. Nastavne metode koje se koriste za poticanje kreativnosti

U kreativnoj nastavi koristi se niz nastavnih metoda koje pogoduju razvoju učeničke kreativnosti. U ovom dijelu opisać će se metode i oblici koji se najčešće koriste za potrebe kreativne nastave od kojih se izdvajaju učenje putem rješavanja problema, suradnički oblici učenja i projektna nastava.

Nastavni oblici koji potiču kreativnost su problemska, projektna i istraživačka nastava, kao i suradnički oblici učenja, rad u skupinama i rad u paru. Osim što od učenika zahtijevaju

veće sudjelovanje, ovi oblici razvijaju i veću kreativnost, smatraju Vrsaljko i Ivon (2009). Kreativni ljudi pretežito rade u grupama, a iz te suradnje često nastaju kreativni radovi stoga je važno da nastavnici potiču suradničko učenje. Ovaj način rada također koristi tome da učenici vide način na koji ostali ljudi razmišljaju i time prošire svoje vidike (Sternberg, 2019). Trškan (2006) navodi da korištenje autentičnih zadataka (vizualnih ili pismeno-grafičkih prikaza), projekata, istraživačkog rada, alternativnog ocjenjivanja, slikovnih demonstracija, iskustvenog učenja, upotreba interneta i ostalih strategija, metoda i postupaka povećava motivaciju učenika.

U istraživanju „Nastavne metode iz perspektive nastavnika“ koje su proveli Maksimović i Stančić (2012) nastavnici su kao metode koje omogućuju najveću aktivnost učenika u nastavi izdvojili: rad u paru, rad u grupi, metoda učenja putem otkrića/rješavanja problema. Osim što omogućuju samostalno učenje ove metode također potiču motivaciju i razvijaju kritičko mišljenje. Nabrojane metode u skladu su s ciljevima kreativnosti u nastavi, što se ponajviše odnosi na poticanje učeničke aktivnosti.

Kreativna aktivnost smatra se interaktivnom, a aktivno suradničko učenje u tom pogledu je način održavanja kreativnosti. U poučavanju utemeljenom na konstruktivizmu iznimno je važno da nastavnici potiču učenike na socijalnu suradnju, na projektni rad, potragu za informacijama te povezivanje sa svakodnevnim životom (Witfelt, 2000 navedeno u Vrkić Dimić i Buterin Mučić, 2018). Konstruktivistička nastavna praksa naglašava potrebu za kognitivno izazovnim zadacima i aktivnim učenjem. Aktivno učenje u sebi sadržava uporabu učeničkih projekata, rad u malim skupinama te odmak od frontalnog načina poučavanja, a ostvaruje se problemski organiziranom nastavom. Na taj način učenici zauzimaju aktivnu ulogu, a nastavnik učenicima prepušta veću kontrolu u njihovom vlastitom procesu učenja. Ipak, prije korištenja suradničkih oblika učenja važno je savladati terminologiju koja se ostvaruje frontalnom nastavom. Tako kreativnom razmišljanju prethode osigurani temelji koje učenici kasnije samostalnim radom nadograđuju. Nastavnik u tom procesu potiče učenike na međusobnu suradnju, na iskazivanje vlastitog mišljenja i ideja te potragu za odgovorima. Suradnja treba sadržavati razmjenu autentičnih ideja učenika i otvorenu diskusiju u kojoj se ne očekuje jedan točan odgovor nego se maksimalno iskorištava potencijal međusobne suradnje, kako za postizanje očekivanih rezultata, tako i za stjecanje socijalnih iskustava što je iznimno važno za pozitivno razredno okruženje (Vrkić Dimić i Buterin Mičić, 2018).

Veoma je bitna zastupljenost i poticanje divergentnog mišljenja u suradnji s konvergentnim mišljenjem jer se podlogom koju predstavlja već stečeno znanje, činjenice mogu kreativnim idejama preispitivati i nadograđivati. Konvergentno mišljenje podrazumijeva samo jedan mogući odgovor, a primjer takvog načina razmišljanja Srića (1992) pronalazi u načinu zaključivanja Sherlocka Holmesa. Takav način mišljenja zastupljen je u školama, u testovima znanja i inteligencije. Suprotnog od toga, divergentno mišljenje potiče nekoliko mogućih rješenja i nesputane ideje. Sternberg (2019) navodi da nastavnici trebaju poticati učenike na integraciju različitih disciplina, odnosno školskih predmeta kako bi uočili njihovu međusobnu povezanost, a ne gledali svaki predmet kao odvojeno područje. Prijedlog za provođenje ove ideje je da učenici osvijeste svoje jače i slabije strane. Primjerice, projekt u učenikovom slabijem području može se provesti uz pomoć područja koje učeniku bolje leži i na taj način povezati oba područja. Prijedlozi za razvijanje kreativnog mišljenja uključuju ideje stvaranja, istraživanja, zamišljanja i predviđanja. Ovisno o predmetu poučavanja to se može odnositi na primjerice: književnost (osmisli drugačiji završetak priče koju si nedavno pročitao/la čime bi se promijenili životi glavnih likova), matematiku (otkrij novu matematičku formulu) ili politiku i gospodarstvo (Razmisli o dosadašnjim promjenama u američkoj vladi. Što misliš kakva će biti američka vlada za trideset godina?) (Sternberg, 2019).

U radu će se pored ostalog detaljnije izložiti metoda rješavanje problemskih zadataka kao jedna od primjera uspješnog implementiranja kreativnosti u nastavi. Upravo ova metoda predstavlja suštinsko pitanje suvremenog načina organizacije nastave u školi, smatraju Kadum-Bošnjak i Peršić (2007). Učenje rješavanjem problemskih zadataka smatra se najaktivnijim oblikom učenja budući da polazi od učenikova iskustva. Rješavanje problemskih zadataka u nastavi metoda je koja učenicima omogućuje razvoj samostalnosti, kreativnosti i kritičkog mišljenja. Takav pristup nastavi ima ulogu osposobiti učenike za dublje doživljavanje i razumijevanje sadržaja.

Problemski zadaci podrazumijevaju aktivnost u tri kategorije:

- Problemska situacija - stvaranje problemske situacije zavisi o prirodi samog zadatka i uzrastu učenika, a stvara se na temelju nekoliko postupaka: otkrivanje veza između činjenica, iznošenje teze, postavljanje pitanja u obliku problema

- Aktivnost učenika - aktivnost učenika može biti potpuno samostalna ili vođena uz pomoć nastavnika koji usmjerava učenika, postupke i sredstva u rješavanju problemskog zadatka odabire učenik
- Situacija cilja - predstavlja odgovor na problemsko pitanje i zadatak

Pri rješavanju problemskih zadataka primjenjuju se tri oblika: rješavanje problemskih zadataka objašnjenjem, predviđanjem te invencijom ili pronalaženjem. U okviru ovoga rada najznačajniji je posljednji oblik u kojemu učenici dolaze do novih i neočekivanih rješenja ili već postojećim pojavama daju nova obilježja. Uloga nastavnika u tom procesu je primarno voditeljska i podrazumijeva formuliranje problemskog zadatka, praćenje učenikove aktivnosti i pružanje pomoći te stvaranje mjera za uspješan rad. Također, nastavnik motivira učenike i budi interes za rješavanje zadatka, njeguje suradnički odnos s učenicima, primjenjuje aktivne nastavne metode i oblike rada. Priroda problemskih zadataka zahtijeva i prilagodljivu metodologiju te reorganizaciju metodičkih postupaka prema svakom novom problemskom zadatku. Na navedeno nadovezuje se i promijenjena uloga učenika koji razvijaju aktivan odnos prema problemskom zadatku i u tom procesu postaju subjekti. Neke stvaralačke aktivnosti kojima se učenici mogu osposobljavati uključuju: vježbanje u razumijevanju pročitano problemskog zadatka, vježbanje dovođenja u odnos poznatog i nepoznatog, njegovanje fleksibilnog mišljenja, osposobljavanje učenika za redefiniranje, razvijanje sposobnosti elaboracije, itd. (Kadum-Bošnjak i Peršić, 2007).

Kao neke od ideja budućeg školstva Ball i Forzani (2009 navedeno u Dubovicki i Omićević, 2016) ističu potrebu za inovativnom tehnologijom kao i grupnim radom, uvođenjem problemske nastave temeljene na promijenjenom nastavnom planu i programu te pripremom nastavnika za sam nastavni proces. Škola budućnosti trebala bi temeljiti svoj školski program na istraživačkom, problemskom i timskom-suradničkom učenju (Pivac, 2000 navedeno u Pejić i sur., 2007). Iako se spomenute ideje već uspješno provode u školama i dalje treba nastaviti pratiti razvoj suvremenih metodoloških promjena kako bi se implementirale u odgojno-obrazovni proces.

3.5. Tehnike poticanja kreativnog mišljenja

Kreativnost postaje „obrazovni prioritet“ odgoja i obrazovanja (Vrkić Dimić i Buterin Mičić, 2018: 56). Jedan od načina razvijanja i poticanja kreativnosti u nastavi svakako predstavljaju tehnike poticanja kreativnog mišljenja. Najistaknutije i najrasprostranjenije tehnike su oluja ideja (*brainstorming*) i tehnika zapisivanja ideja (*brainwriting*), obje usmjerene k analizi. Cilj oluje ideja je dolazak do što više prijedloga rješenja problema, a odnosi se na slobodne asocijacije o određenoj temi. Tehnika zapisivanja ideja ima isti cilj kao oluja ideja, a namijenjena je rješavanju problema koji nisu previše stručno usmjereni (Jukić, 2010). Oluja ideja, koju je uveo Osborn 50-ih godina 20. stoljeća, bila je jedna od najranijih sistematskih pokušaja za razvijanje kreativnog mišljenja. Ova metoda temelji se na dvije pretpostavke: osloboditi maštu i ne kritizirati ostale članove grupe. Cilj je doći do ideja do kojih se članovi samostalno ne bi dosjetili (Sternberg, 2019).

Srića (1992) izdvaja ostale tehnike poticanja kreativnosti: slobodne asocijacije, analiza pomoću metafora, analiza pomoću liste aktivnosti, liste, liste pitanja, smiješna pitanja, ideje nastale imitacijom, rastavljanje pitanja na dijelove, delfi-metodu, izbor najbolje ideje te već spomenute oluja mozгова i zapisivanje ideja. Tehnika slobodne asocijacije kao ishodište ima riječ ili skicu, a ideje se iznose i najlakše zapisuju ako slobodno razmišljamo. Kreativnim metaforama se na neobičan način povezuju stvari koje ne idu zajedno. Pisanjem liste za analizu aktivnosti možemo sagledati ideje za poboljšanje nekog problema što budi mnoštvo kreativnih ideja. Formalne liste poput enciklopedije ili rječnika služe kao poticaj za generiranje ideja i povezivanje s problemom. Pitanja poput: Odakle se nešto može dobiti? Je li to teško pronaći?, nalaze se u listama pitanja koje omogućuju poticaj za inovativne ideje. Postavljanje smiješnih pitanja označava kreativan pogled na životne situacije. Ideje nastale imitacijom analiziraju i mijenjaju polaznu ideju kako bi se ona mogla unaprijediti. Rastavljanje pitanja na dijelove analizira svaku pojedinu riječ nekog problema. U rečenici 'Kako možemo povećati kreativnost?' analizirat će se riječi 'Kako', 'možemo', 'povećati', 'kreativnost' ispitivanjem što svaka riječ podrazumijeva. Grupne metode poticanja kreativnosti jesu oluja mozгова, zapisivanje ideja i delfi-metoda. Oluja ideja razdvaja proces generiranja ideja od njihove evaluacije, a svojom jednostavnošću svima omogućuje iskazivanje ideja te u ugodnoj atmosferi poboljšava kvalitetu grupe. Zapisivanje ideja ima sličnosti s olujom mozгова, a koristi se za prikupljanje što većeg broja ideja. Delfi-metoda koristi se za

predviđanja budućeg razvoja tehnologije. Izbor najbolje ideje temelji se na objektivnoj procjeni najdjelotvornije ideje.

Tehnike poticanja kreativnosti koje izdvaja Bognar (2012) uključuju: oluju ideja, umne mape, morfološku analizu, sinektiku, bioniku, renatalizaciju, provokacije, šest univerzalnih pitanja, kartice slučajnih pojmova, činkvinu, haiku pjesmu. Pejić i suradnici (2007) izdvajaju skupne interakcijske oblike poput diskusija, razvojno-tematskih razgovora, oluje ideja, debate, igranje uloga, eksperimentalne aktivnosti i projekte kao odgovarajuće didaktičke strategije cjelovitog rasta i kreativnog razvoja djece. Trškan (2006) u svom radu izdvaja motivacijske tehnike u nastavi koje možemo izjednačiti s većinom navedenih tehnika poticanja kreativnosti. Motivacijske tehnike mogu se koristiti u svim stadijima nastavnog sata, a također su pogodne za ponavljanje gradiva i prije provjere znanja. Kao motivacijske tehnike ističu se: križaljke, mreže, skrivalice, asocijacije, kvizovi, mentalne mape, zagonetke, rebusi, zvučni i video zapisi, karikature, pantomima, predmeti, lutke, kolaž, igre, crtanje, anegdote, citati, metafore, itd.

Od ostalih tehnika izdvajaju se tehnike opuštanja uz glazbu, tehnike koja uključuju kretanje i tehnike opuštanja s naglaskom na snagu riječi. Budući da glazba stvara posebno raspoloženje zauzima mjesto kao motivacijska tehnika te se može koristiti na početku nastavnog sata, prije ocjenjivanja ili kao pozadina za vrijeme čitanja. Nadalje, igra bacanja loptice u kojoj nastavnik postavlja raznolika pitanja ili pak učenici ispituju jedni druge utječe na brzinu učeničkih reakcija i dobivanja odgovora (Trškan, 2006).

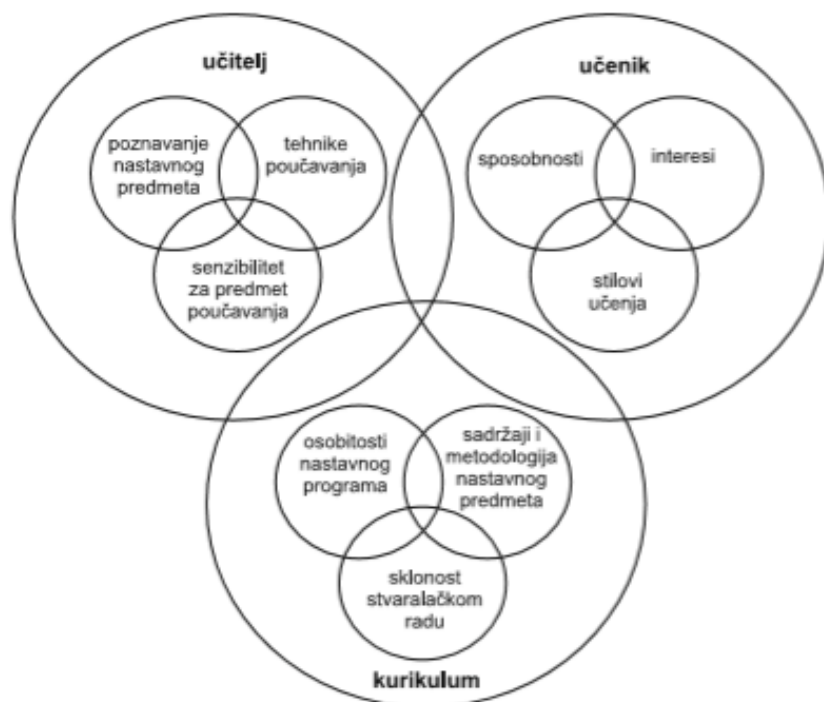
U priručniku za razvijanje dječje darovitosti *Dosadno mi je - što da radim*, navode se ideje i savjeti za poticanje kreativnosti namijenjene roditeljima, odgajateljima i nastavnicima. Iako je priručnik primjereniji djeci mlađe školske dobi, sadrži temelje na kojima se kasnije razvija kreativnost u starijoj školskoj dobi te se prema tome može prilagoditi dobi učenika. Pri tome se potiče da djeca budu kreativna, inicijativna, inovativna i usmjerena na stvaranje. Ono što je zajedničko razvoju kreativnosti u školi i razvoju kreativnosti djece mlađeg uzrasta jesu slične metode. Primjerice, poticajna pitanja i poticajni prijedlozi omogućuju drugačiji pogled na svijet oko sebe i stav da se sve može poboljšati i promijeniti, a slušanjem, čitanjem i razgovorom potiče se i dječja mašta. Posebno se ističe načelo da se ne kritizira dječji prijedlog već da se pohvali djetetov trud i originalnost (Čudina-Obradović, 1993). Možemo zaključiti da razvoj kreativnosti od najranije dobi i sustavno poticanje kreativnih tehnika razmišljanja

djecu priprema za praćenje kreativnih sadržaja koji ih očekuju u školi od strane kreativnih nastavnika.

Treba imati na umu da kreativan rad učenika ne podrazumijeva radove umjetničke kvalitete već originalne radove prikladne dječjem svijetu. U poticanju divergentnog mišljenja rješenje do kojeg učenici dolaze nije jedini željeni ishod već prednost ima sam proces dolaska do rješenja i postavljanja pravih pitanja. Sve to proizlazi iz načina na koji nastavnici surađuju s učenicima te usklađuju kurikulum s potrebama učenika. Važno je poticati učenike na potragu za rješenjem problema iz različitih izvora što će nastavniku dati uvid u način razmišljanja učenika, a osim toga potiče maštu te povećava motivaciju za aktivnost u radu (Koludrović i Reić Ercegovac, 2010).

3.6. Model uspješnog poticanja kreativnosti u nastavi

Kao cjeloviti model uspješnog poticanja kreativnosti u nastavi izdvaja se Schoolwide Enrichment Model čija je uspješnost u radu s darovitim učenicima tijekom 1970-ih godina kasnije primijenjena kao model poticanja kreativnosti u nastavnom procesu. Ovaj model razvijen je s ciljem poticanja i razvoja kreativnosti mladih ljudi te je primjenjiv zbog toga što nudi načine implementacije sukladno cilju određene škole ili nastavnika (Renzulli i Reis, 2000). Glavno polazište ovog modela je ideja prirodnog učenja jer se smatra da je prirodnije da učenici uče o njima bliskim problemima umjesto u kontekstu klasične nastave. Ono što ovaj model čini posebnim jest usmjerenost na razvoj senzibiliteta nastavnika za njegov predmet poučavanja kako bi nastavnici znali procijeniti koje nastavne tehnike koristiti u nastavi s ciljem poticanja učenika na slobodu postavljanja pitanja. Iz ovoga proizlazi da bi svaki nastavnik trebao biti kreativan i radoznao, ali i otvoren u prihvaćanju raznih ideja učenika jer suprotan pristup učenike može obeshrabriti.

Slika 1: Prikaz troprstenaste koncepcije darovitosti u školskim uvjetima (Renzulli i Reis, 1985 navedeno u Koludrović i Reić Ercegovac, 2010: 430)

Na Renzullijevu teoriju poticanja kreativnosti nadovezuje se Georgeova (2005) Matrica početaka pitanja i zadataka kojima se potiče kreativno/divergentno mišljenje. Ono pokazuje koje se sposobnosti divergentnog mišljenja potiču određenim pitanjima što nastavnicima bitno olakšava njihovu primjenu. Koludrović i Reić Ercegovac (2010) ističu da je Matrica bitna zbog toga što objedinjuje Guildfordovu teoriju divergentnog mišljenja, a također je u skladu s Bloomovom taksonomijom obrazovnih ciljeva. U Matrici se nalazi osam pitanja: znatiželja, rizičnost, mašta, složenost te originalnost, fluentnost, fleksibilnost i elaboracija koje se podudaraju s Guildfordovom klasifikacijom divergentnog mišljenja. Originalnost predstavlja sposobnost kreiranja novih i jedinstvenih rješenja, a u nastavi se odnosi na pisanje sastavaka i pjesama, davanje novih naslova pročitanim pričama dok u matematici može označavati kreiranje nove matematičke priče na temelju naučenog. Fluentnost se odnosi na sposobnost stvaranja velikog broja novih ideja čime se produbljuje vlastito znanje. Usmjerenost je na osobna iskustva učenika, primjerice: napiši asocijacije, nekoliko riječi, što možeš učiniti da bi promijenio, itd. Fleksibilnost je pak sposobnost pronalaženja različitih rješenja iz pristupanja određenom problemu, a pri tome razlikujemo spontanu i adaptivnu fleksibilnost. Spontana fleksibilnost odnosi se na stvaranje novih ideja u neodređenim situacijama dok se adaptivna fleksibilnost veže uz mijenjanje stajališta tijekom

rješavanja zadataka ili problema. Elaboracija je posebna kategorija kreativnog mišljenja jer zahtijeva preciznost planiranja i mogućnost mijenjanja i prilagođavanja prvih idejnih postavki. Kompleksnost se odnosi na zadatke preoblikovanja teksta u igrokaz, stvaranje stripa, na individualizirani rad, suradnju radom u paru ili sudjelovanje cijelog razreda. Znatiželja se može smatrati preduvjetom za motivaciju predviđanja nekog problema kojim se povećava interes učenika potaknut pitanjima kao što su npr.: Što misliš? Ili Što bi bilo? Rizičnost od učenika zahtijeva iznošenje vlastitih ideja, razmišljanja i objašnjenja nastalih na osobnom iskustvu. Učenikova spremnost na raspravu potiče se pitanjima: Što misliš o tome? Iznesi svoj stav, obrazloži, itd. Mašta je razmišljanje koje potječe od zamisli nastalih iz uživljanja u drugu ulogu i zamišljanja događaja. Složenost od učenika zahtijeva stvaranje alternativnih zamisli i pridavanje pozornosti uzročno - posljedičnim vezama, a obuhvaća analizu i sintezu problematike (Koludrović i Reić Ercegovac, 2010). Georgeova matrica obuhvaća niz vještina i osobina koje učenici razvijaju korištenjem ovih tehnika smislenog poticanja kreativnog rješavanja problema i stvaranja novih rješenja analiziranjem, procjenjivanjem i uspoređivanjem pojava.

3.7. Izazovi pri poticanju učeničke kreativnosti

Svijest o važnosti poticanja i korištenja kreativnosti u nastavi svakako je zastupljena kod velikog broja nastavnika, no to nužno ne znači da se kreativnost provodi u nastavi korištenjem primjerenih metoda i tehnika poticanja kreativnosti. Stoga se postavlja pitanje što je uzrok takvom mogućem razilaženju između teorije i prakse. Odgovor na to možemo pronaći u nizu izazova na koje nastavnici nailaze pri poticanju i razvoju kreativnosti u nastavi.

Onoliko koliko je važno znati koji uvjeti potiču kreativnost, toliko je bitno biti svjestan onoga što koči razvoj kreativnosti u nastavi. Kreativnost u nastavi ne smije biti odgovor na „pokrivanje nestručnosti, nepripremljenosti, improvizacije, nesistematičnosti nastavnika, kao i uvođenje vlastitih neprovjerenih inovacija u ime 'kreativne slobode'“, upozorava Jukić (2010: 298). Prema tome, nastavnici trebaju obratiti pažnju na ove faktore koji sputavaju kreativnost: manjak poštovanja za originalnost, ograničavanje, manjak autonomije i izvora, neprikladne norme, negativne povratne informacije, nedostatak vremena, natjecanje i nerealistična očekivanja (Runco, 1997 navedeno u Kunac, 2015). Beghetto (navedeno u Sternberg, 2019) također opisuje neke od prepreka za razvoj kreativnosti: usmjerenost na konvergentno

poučavanje, suzbijanje kreativnog izražavanja, pritisak na nastavnike da poučavaju na konvencionalan način, razmišljanje ili-ili (nastavnici smatraju da ako kreativno poučavaju, ne poučavaju učenike gradivo). Somolanji i Bognar (2008) dodaju da nastavničko ignoriranje ideja učenika kao i autoritaran stav nastavnika sputava kreativnost, prevelik broj učenika u razredu, neadekvatno razrađen nastavni plan i program te materijalna ograničenja. Ističe se da očekivanje jednog ispravnog odgovora, učenje napamet kao i stav prema kojemu se ne prihvaćaju greške nije u skladu s filozofijom humane škole.

Sve nabrojano dovodi do pitanja kako se kreativnost može ocijeniti i mjeriti u školi? Treba imati na umu da istovjetni standardi ocjenjivanja često djeluju kontraproduktivno za razvoj kreativnosti (Vrkić Dimić i Buterin Mičić, 2018). Problem u nastavi predstavljaju i pismeni ispiti koji se najčešće svode na jedan točan odgovor što je protivno ideji poticanja kreativnosti (Bognar, 2012). Vidljivo je da je za kvalitetan i sustavan razvoj kreativnosti potrebno učiniti odmak od formalne nastave u kojoj se učenici ne osjećaju dovoljno slobodno izraziti svoj stav i mišljenje. Upravo u omogućavanju atmosfere prihvaćanja i slobode nastavnik će stvoriti bitan preduvjet za poticanje kritičkog mišljenja. Osim toga, problem pri vrednovanju kreativnog rada je taj da zahtijeva i više vremena što može biti jedan od razloga zbog kojega nastavnici izbjegavaju takav način rada (Koludrović i Reić Ercegovac, 2010). Izrazit izazov nastavnicima u njihovu radu također predstavlja heterogenost razreda, kao i zahtjevi da svoj rad prilagode prosječnim učenicima ističu Luketić i Karamatić Brčić (2018). Zbog takvog načina rada kreativni i(li) daroviti učenici često ne razviju svoj puni potencijal.

Odgojno-obrazovni sustav nerijetko je predmet kritika koje zastupaju mišljenje da školski sustav nije razvijao kreativnost u dovoljnoj mjeri niti je pravovremeno prepoznao kreativne učenike. U korist tom tumačenju ide činjenica da mnogi znanstvenici i umjetnici nisu prepoznati kao takvi za vrijeme svog školovanja. Neki od njih su Isaac Newton, Thomas Edison, Luis Pasteur, a disleksiju su imali Hans Christian Andersen, Leonardo da Vinci, Wolfgang Amadeus Mozart, Pablo Picasso (Bognar, 2012). Sputavanje kreativnosti često kreće od najranije dobi kada se djeci napomenama poput 'Što mudruješ?', 'Ne igraj se nego radi!', 'Zašto nešto izmišljaš kad se taj problem oduvijek rješava na taj način?' (Srića, 1992) zapravo sugerira da djeca nepotrebno razmišljaju te se dječje ideje potkopavaju. Sternberg i Williams (2001) ističu da se kreativnost teže pronalazi kod starije djece i odraslih što je rezultat sputavanja kreativnog potencijala koji započinje time da se djeci govori da trebaju bojati unutar linija crteža.

Bognar (2012) ističe kritiku prema kojoj škola umjesto poticanja kreativnosti čini upravo suprotno - „guši“ kreativnost. Slično navodi i Jukić (2010) napominjujući da cjelokupno društveno ozračje sa svojim očekivanim oblicima ponašanja ne pogoduje kreativnosti već koči kreativan razvoj djece. Uz to, sadašnja didaktička koncepcija predmetno-satnog sustava koju je utemeljio Jan Amos Komensky u 17. st. ne zadovoljava uvjete za kreativan proces. Također, ne mogu ni svi učenici imati inspiraciju za, primjerice, pisanje pjesama u vrijeme kada se to od njih očekuje ili učenici mogu dobiti inspiraciju na satu matematike, ali tu ideju moraju napustiti jer ne mogu ometati nastavu (Bognar, 2012). Općenito su ljudi manje kreativni kada su pod vremenskim ograničenjem i kada nas netko nadgleda i procjenjuje, izdvaja Vranjković (2010). Budući da se u današnje vrijeme vrednuje brzina, a kao pohvalu nekome često se može čuti izraz da osoba brzo uči, ne ostavlja se prostora razvoju kreativnosti. Ipak većina kreativnih radova ne nastaje u brzini, a previše pitanja u pismenom ispitu ili previše zadaće koja se ne može dovršiti u razumno vrijeme učenicima ne omogućava kreativno razmišljanje (Sternberg, 2019)

Budući da je kreativnost sama po sebi povezana s umjetnošću, generalno mišljenje je da se kreativnost lakše potiče i razvija u umjetničkim područjima: „Povijesna je slučajnost da su učitelji umjetničkih područja prvi krenuli u tom smjeru. To bi se moglo ostvariti i u matematičkom obrazovanju i nadam se da će to i biti jednog dana. Sigurno je da se matematika ili povijest ili književnost danas još uvijek uče na autoritativan način usmjeren na memoriranje,, (Maslow, 1976: 96 navedeno u Bognar 2012: 17). No, iako se smatra da se razvoj kreativnosti lakše ostvaruje u umjetničkim područjima, u svakome nastavnom predmetu moguće je poticati kreativnost upotrebom za to pogodnih metoda te motiviranim nastavnicima. Već je spomenuto da se kreativnost u nastavi nadovezuje na stečeno znanje i da su kreativnost i znanje u međuodnosu. Vranjković (2010) navodi da je za kreativan rad potrebno imati znanje o određenom području, ali u istoj rečenici nastavlja da previše znanja zapravo može sputati kreativnost. Kao primjer ističe izumitelje, književnike i umjetnike koji se godinama bave nekim područjem prije nego zaista osmisle nešto kreativno.

Jedan od razloga zbog kojega se u nastavi ne koristi puni potencijal kreativnosti leži u tome što se studente, a tako i učenike, ne poučava o kreativnosti i kreativnim načinima rješavanja problema, tvrdi Degmečić (2017). Sternberg (2019), pak, najveću prepreku vidi u tome da nastavnici ne znaju poučavati za kreativnost i nemaju poticaj za to. To je zbog toga što nastavnici nisu naučili kako kreativno poučavati za vrijeme svog obrazovanja, a standardizirani testovi uvelike ne idu u korist kreativnosti. Upravo zato trebaju se maknuti

prepreke koje stoje na putu kreativnosti što će početi edukacijom nastavnika te poticanjem kreativnosti na testovima.

Koludrović i Reić Ercegovac (2010) predlažu uvođenje teorije poticanja kreativnosti u sam kurikulum čime bi se nastavnicima olakšao pristup načinima poticanja kreativnosti u razredu. Ipak, taj proces iznimno je zahtjevan jer promjene u kurikulumu označavaju i promjenu cjelokupnog dosadašnjeg pristupa tradicionalne škole prema kreativnoj i otvorenoj zajednici. Time bi učenici imali višestruku korist; oni postaju aktivni sudionici društva na temelju razvijenog kreativnog razmišljanja i rješavanja problema te suradničkog učenja. Slično mišljenje dijeli Perić (2015) koja školske kurikule smatra važnima u razvoju kreativnosti u nastavi, a trebali bi sadržavati načine kako to postići.

3.8. Pregled i analiza dosadašnjih istraživanja o poticanju razvoja kreativnosti

Prije predstavljanja metodologije i rezultata istraživanja, izdvojit će se nekoliko provedenih istraživanja na temu poimanja i razvoja kreativnosti u nastavi. Primjerice, Kettler i suradnici (2018) u svom istraživanju percepcije nastavnika o kreativnosti došli su do saznanja da nastavnici poželjnim osobinama učenika smatraju osobine koje nisu povezane s kreativnošću više nego one koje jesu povezane s kreativnim mišljenjem. Ipak, navode tendenciju da postoji povezanost između nastavnika koji su kreativni i njihovog prihvatanja kreativnih karakteristika kod učenika. Slijedi istraživanje provedeno na uzorku od 119 nastavnika o kreativnom načinu razmišljanja i percepciji potencijala učenika koje svojim rezultatima upućuje na to da što su nastavnici više vjerovali da je kreativnost urođena osobina to su manje smatrali da učenici posjeduju kreativan potencijal koji se može razvijati (Paek i Summers, 2019).

Istraživanje koje je provela Roy (2012) na uzorku od 32 nastavnika u osnovnoj školi imalo je za cilj ispitati je li percepcija nastavnika o kreativnosti u skladu s njihovom praksom. Rezultati su pokazali da se aktivnosti koje sprječavaju razvoj kreativnosti u nastavi koriste češće nego aktivnosti koje potiču divergentno mišljenje. Također, nastavnici pozitivno vrjednuju urednost i konzistentnost što nisu odlike kreativnog mišljenja učenika. Iako su nastavnici u ovome istraživanju pokazali da posjeduju znanje o kreativnim aktivnostima i svjesnost o važnosti poticanja istog, u svojoj praksi ne primjenjuju uvijek ta znanja, kako zbog zahtjeva standardizacije tako i kurikulumskih ograničenja. U svom istraživanju Austin

(2021) ističe prisutnost odstupanja između mišljenja učitelja da je kreativnost važna i provođenja, odnosno njegovanja kreativnosti, u nastavnom procesu. Također se ističu neki izazovi koji otežavaju provođenje kreativne nastave poput vremenskih ograničenja, manjka sredstava te primjerice povezivanja kreativnosti samo s nastavnim predmetima vezanim za umjetnost.

U svom radu Dubovicki i Omićević (2016) ispitale su stavove učitelja i učenika o nastavnim metodama kao poticaju učeničke kreativnosti. Ispitanici istraživanja bili su učitelji razredne nastave i učenici petih razreda osnovne škole, a podaci su prikupljeni anketom, evaluacijom pojedinih nastavnih metoda te polustrukturiranim intervjuom. U ispitivanju stavova učitelja o njihovoj osobnoj kreativnosti, 93% ispitanika odgovorilo je da se smatra kreativnom osobom što je iznimno važno kao preduvjet razvoja učeničke kreativnosti. Što se tiče važnosti socijalnih oblika rada za poticanje kreativnosti učenika, 71% učitelja smatra da grupni rad najviše potiče kreativnost, a pedagošku radionicu izdvojilo je 50% ispitanika. U vidu poticanja kreativnosti individualni rad i rad u paru svaki je zastupljen s 29% te frontalni rad izdvaja 14% ispitanika. Učitelji su istaknuli postavljanje problemskih pitanja kao najčešću vrstu pitanja za poticanje kreativnosti. Nastavne metode, odnosno kreativno osmišljene aktivnosti su kod 93% ispitanika navedene kao najvažniji način poticanje učeničke kreativnosti. Istraživanje je također pokazalo da učitelji kreativnost učenika prepoznaju po originalnim idejama i inovativnim odgovorima. Pokazalo se da su višestruke dobrobiti korištenja kreativnih nastavnih metoda u nastavi kako za učenike, tako i za učitelje. Nadalje, u istraživanju koje je provela Perić (2015) učenici su kao preduvjete za stvaranje pozitivnog ozračja naveli usmjeravanje nastavnika u vidu davanja prijedloga, poticanja i pohvala kao bitne čimbenike za poticanje kreativnosti učenika.

Mišljenja učitelja o kreativnosti i kreativne tehnike koje koriste učitelji razredne nastave u pojedinim nastavnim etapama bili su predmet istraživanja koje je provela Albert (2016). Rezultati navedenog istraživanja provedenog na uzorku od osmero učitelja navode da učitelji ističu kreativnost kao bitnu sastavnicu odgoja i obrazovanja, u svom radu koriste suvremene načine poučavanja te smatraju da se kreativnost može poticati u svim etapama nastavnog procesa, posebice ističući mogućnosti kreativnog izražavanja u uvodnom i završnom dijelu sata.

4. Metodologija istraživanja

4.1. Problem istraživanja

Važna uloga odgojno-obrazovnog sustava je pratiti suvremene zahtjeve društva te u tom kontekstu razvoja i napretka svoje mjesto pronalazi i kreativnost u nastavi. Kreativnost je osobina na koju se danas više ne gleda kao na značajku koju posjeduje nekolicina nego je naglasak stavljen na razvojni aspekt kojim svaka osoba može biti kreativna. U školskom sustavu najveća odgovornost za poticanje kreativnosti učenika i organiziranje kreativne nastave je upravo na nastavnicima koji uz vlastita stručna usavršavanja time unaprjeđuju i nastavnu praksu. Pritom, na provođenje kreativne nastave svakako utječe nastavničko shvaćanje pojma kreativnost, motivacija, uvjeti rada i mnogi drugi čimbenici. Problem istraživanja ovog rada je percepcija nastavnika o određenju kreativnosti i mogućnostima razvijanja kreativne nastave u osnovnoj školi. U radu je naglasak na isticanju važnosti kreativnosti nastavnika i učenika te prednostima implementacije kreativne nastave za suvremeni odgojno-obrazovni sustav.

4.2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je temeljem mišljenja nastavnika ispitati, analizirati te interpretirati poimanje kreativnosti te načine i mogućnosti razvijanja kreativnosti u osnovnoj školi. Poimanje kreativnosti odnosi se na implicitnu teoriju nastavnika o određenju kreativnosti kao i na osobine koje nastavnici pripisuju kreativnim učenicima. Mogućnosti razvijanja kreativnosti u nastavi odnose se na odabir i korištenje nastavnih strategija i metoda u svrhu provođenja kreativne nastave na što se nadovezuje i razvoj kreativnosti samih učenika. U istraživanju se također nastoji steći uvid u značaj poticajnog razredno-nastavnog ozračja te utvrđivanje izazova koji se pojavljuju pri poticanju kreativnosti u nastavi.

4.3. Zadaci istraživanja

- Ispitati i analizirati nastavničko značenje i određenje kreativnosti i obilježja kreativnog učenika
- Utvrditi i analizirati obilježja razredno-nastavnog ozračja optimalnog za poticanje i razvoj kreativnosti

- Utvrditi i analizirati korištenje i uvjete korištenja nastavnih strategija i metoda za poticanje kreativnosti
- Ispitati i analizirati s kojim se sve izazovima nastavnici susreću pri poticanju kreativnosti u nastavi

4.4. Sudionici istraživanja

Istraživanje ovog diplomskog rada je s obzirom na predmet istraživanja provedeno na neprobabilističkom prigodnom uzorku. Sudionici koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem jesu šestero nastavnika predmetne nastave iz četiriju osnovnih škola: Katoličke osnovne škole u Požegi, Osnovne škole Grigora Viteza Poljana u Poljani, Osnovne škole Smiljevac u Zadru te Osnovne škole Šime Budinića u Zadru. Ispitani su nastavnici predmetne nastave iz povijesti, hrvatskog jezika, engleskog jezika, njemačkog jezika i matematike, a broj godina staža ispitanika kreće se od 4 godine do 20 godina. Ispitanici će za potrebe ovog istraživanja u radu biti navedeni kao ispitanik 1 (I1), ispitanik 2 (I2), itd.

4.5. Metoda i instrument istraživanja

U ovom diplomskom radu provedeno je kvalitativno istraživanje budući da ono omogućava uvid u mišljenja i stavove ispitanika. Za potrebe provođenja ovog istraživanja koristila se metoda intervjuiranja, a kao instrument koristio se polu-strukturirani intervju s otvorenim pitanjima. Polu-strukturirani intervju pruža istraživaču dubinski uvid u predmet istraživanja te uključuje mogućnost postavljanja potpitanja i prilagodbu ispitanicima uz praćenje tematskih cjelina istraživanja. Instrument protokola intervjua sastavljen je isključivo za potrebe ovog istraživanja (Prilog 1) te pruža mogućnost pojašnjenja postavljenih pitanja.

4.6. Postupak i tijek istraživanja

Istraživanje je provedeno s nastavnicima Katoličke osnovne školi u Požegi, Osnovne škole Grigora Viteza Poljana, Osnovne škole Smiljevac u Zadru i Osnovne škole Šime Budinića u Zadru u kolovozu školske godine 2018./2019. S obzirom na vremenski okvir provođenja istraživanja i dostupnost ispitanika intervjui su se odvijali na dva načina: uživo i na daljinu. Intervjui su provedeni u dogovoru s nastavnicima u navedenim osnovnim školama i putem platforme Skype u slučajevima u kojima intervju uživo nije bio moguć zbog vremena

provođenja istraživanja i udaljenosti. Ispitanici su odgovarali na pitanja poluotvorenog tipa koja su tematski povezana sa zadacima istraživanja na temelju vlastitih tumačenja pojmova koji su se ispitivali. Svi ispitanici svojevrijedno su pristali na sudjelovanje u ovom istraživanju i bili su upućeni u svrhu istraživanja ovog diplomskog rada.

4.7. Postupak obrade podataka

Postupak obrade podataka u početnoj fazi sastojao se od transkripcije intervjua provedenih s ispitanicima i kodiranja odgovora ispitanika. Za analizu prikupljenih podataka koristila se metoda deskripcije. Obrada podataka sastojala se od sadržajne i tematske analize dobivenih odgovora ispitanika koji su bili podijeljeni u četiri tematske cjeline prema postavljenim zadacima istraživanja.

5. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

Nakon predstavljenog teorijskog dijela rada i metodologije istraživanja slijedi analiza i interpretacija dobivenih rezultata istraživanja o poimanju i razvoju kreativnosti u osnovnoj školi. Preciznije, rezultati istraživanja bit će predstavljeni ovim slijedom: prva tematska cjelina odgovora odnosi se na pojmovno određenje kreativnosti i kreativnih osobina učenika, a druga tematska cjelina razmatra obilježja razredno-nastavnog ozračja optimalnog za razvoj kreativnosti. Treća tematska cjelina odnosi se na optimalne nastavne metode i tehnike koje nastavnici koriste za poticanje kreativnosti, a četvrta cjelina vezana je za izazove s kojima se nastavnici susreću pri poticanju kreativnosti u nastavi.

5.1. Pojam kreativnosti i kreativne osobine učenika

Prema prvom postavljenom zadatku istraživanja nastojali smo steći uvid u shvaćanje i određenje pojma kreativnosti te smo analizom odgovora na postavljena pitanja došli do sljedećih rezultata. Za sam pojam kreativnosti nastavnici su ponudili ove interpretacije navedenog pojma: „Kreativnost je vještina rješavanja problema pomoću novih i jedinstvenih ideja“ (I1), „Kreativnost je kombinacija znanja iz određenog područja i novih načina primjene ili obrade tih informacija“ (I2), „Kreativnost je sposobnost učenika da u pojedinim situacijama i problemima razmišlja na svoj način i koristi vlastita znanja za pronalazak rješenja“ (I3), „Kreativnost je sposobnost ustaljenim i dobro poznatim načinima razmišljanja i djelovanja pristupiti na jedan nov i drugačiji način“ (I4), „Kreativnost je sposobnost stvaralačkog rješavanja nekog problema, zadatka“ (I5) te „Kreativnost je sposobnost pronalaženja originalnih rješenja na zadane probleme, stvaranje ideja, podloga za inovacije te vještina koja se razvija kao i svaka druga“ (I6).

Objašnjenja kreativnosti koje su nastavnici podijelili u skladu su s eksplicitnim definicijama kreativnosti koje nalazimo u literaturi (Potkonjak i Šimleša, 1989, Pejić i sur., 2007, Jukić, 2011). Tako je mišljenjem nastavnika naglasak stavljen upravo na kreativnost kao sposobnost rješavanja problema na novi način, na temelju već stečenih znanja. Osim toga, ispitanici 1 i 6 naglašavaju da je kreativnost vještina, što podrazumijeva da se može steći i razvijati, za razliku od darovitosti, iako su usko povezane: „Darovitost je nešto urođeno s čim se dijete, tj. osoba rađa i što se razvija kroz rad na tom području“ (I2).

Na pitanje koje su osobine kreativnih učenika nastavnici su izdvojili raznolike odgovore: otvorenost, komunikativnost, maštovitost, spontanost, samopouzdanost, visok stupanj intrinzične motivacije, impulzivnost, introvetiranost, upornost, predanost, samoinicijativnost, poduzetnost, oštroumnost, empatičnost, prihvaćanje neuspjeha, a kao odgovori koji su se po dva puta ponovili ističu se kritičko razmišljanje, radoznalost i inovativnost. Neke karakteristike darovite djece jesu sklonost maštanju, divergentnom razmišljanju i razmišljanju van okvira. U velikom broju slučajeva navedeno se podudara s karakteristikama koje se pripisuju kreativnoj djeci, navode Vrkić Dimić i Buterin Mičić (2018). Upravo te osobine kreativnih učenika nastavnici su izdvojili u ovom istraživanju.

Tablica 1. Osobine koje nastavnici smatraju kreativnim osobinama učenika

Osobine kreativnih učenika	Frekvencija pojavljivanja odgovora
kritičko razmišljanje, radoznalost, inovativnost	2
otvorenost, komunikativnost, maštovitost, spontanost, samopouzdanost, visok stupanj intrinzične motivacije, impulzivnost, introvetiranost, upornost, predanost, samoinicijativnost, poduzetnost, oštroumnost, empatičnost, prihvaćanje neuspjeha	1

Jedan nastavnik istaknuo je da „kreativni učenici na poseban, sebi svojstven način rješavaju probleme i uglavnom ne idu 'uobičajenim' putevima nego 'izazivaju' i nastavnike na drugačije promišljanje o nekom zadatku“ (I2). Sličan odgovor nalazimo kod ispitanika 1 „kreativni učenici vole nove izazove i učenje shvaćaju kao vlastito usavršavanje, a ne kao put prema odličnoj ocjeni“. Na ovo se nadovezuje ispitanik 4 izjavom „njihovo ponašanje često puta odstupa od društveno prihvaćenih normi“. Neki nastavnici naveli su kreativne osobine učenika poput impulzivnosti i maštovitosti, koje prema Cropleyju (1994, Sak, 2004 navedeno u Jukić, 2011), uz nekonformizam i avanturizam, nisu poželjne kod učenika. Osim toga, navodi se da ponašanje kreativnih učenika često odstupa od društveno prihvaćenih normi što ističe i Bognar (2012), na primjeru sudbina raznih umjetnika, prema kojemu kreativci u društvu zbog svog nekonformizma često teže pronalaze svoje mjesto u društvu.

Osim toga, postavilo se pitanje koje osobine nastavnici cijene kod učenika kako bi se vidjelo poklapaju li se kreativne osobine s poželjnim osobinama učenika. Osobina koja se

izdvaja kao poželjna kod 3 od 6 nastavnika je predanost radu ili marljivost. Po dvoje nastavnika ističe znatiželju te iskrenost, a kao jedan odgovor zastupljeni su poštenje, empatija, komunikativnost, upornost i poduzetan duh. Osobine koje su tako prema odgovorima nastavnika zajedničke kreativnim i poželjnim učenicima jesu predanost radu, znatiželja, komunikativnost i empatija. Ipak, nesrazmjer između mišljenja nastavnika i učenika o poželjnim osobinama učenika nalazi se u ovoj tvrdnji: „Nastavnici su izjavili kako cijene osobine poput znatiželje i neovisnog mišljenja, ali njihovi učenici su procijenili da je kod tih istih nastavnika poželjno ponašanje poslušnost, dok se stalno postavljanje pitanja i samodostatnost ne smatraju poželjnima“ (Dawson i sur., 1999 navedeno u Jukić, 2011: 107). Predanost i poštenje kao poželjne osobine učenika zapravo pripadaju osobinama koje se smatraju nesvojstvenim kreativnim učenicima, uz pristojnost, poslušnost, točnost (Cropley, 1994, Sak, 2004 navedeno u Jukić, 2011). Istaknuto ide u prilog tome da ono što nastavnici smatraju kreativnim prema svojoj implicitnoj teoriji, ne smatraju nužno poželjnim u nastavnom procesu.

Svi nastavnici mišljenja su da je važno poticati kreativnost u nastavi. Jedan ispitanik navodi da je poticanje kreativnosti u nastavi „jedna od ključnih sastavnica modernog i uspješnog nastavnog procesa“ (I4). Uz to, htjelo se ispitati smatraju li nastavnici sebe kreativnim osobama budući da je kreativnost nastavnika jedna od pretpostavki kreativnog rada u nastavi. Samo jedan ispitanik odgovorio je da sebe ne smatra kreativnom osobom dok se dvoje ispitanika smatra kreativnim samo u području svog rada. Troje ispitanika smatra se kreativnom osobom: „Rekla bih da mi je kreativnost u nastavi jako bitna i da njenom postizanju posvećujem puno pozornosti“ (I4), „Svi kažu da jesam kreativna, ali s obzirom da sam prilično samokritična uvijek nastojim raditi na sebi, usavršavati se u tom smjeru i prikupljati nova znanja i vještine kako bi i ja i moji učenici bili što kreativniji i uspješniji u radu i učenju“ (I6). Iz ovih izjava vidljivo je da su nastavnici svjesni potrebe vlastitog usavršavanja u području kreativnosti te da tome posvećuju svoje vrijeme. Praćenje vlastitog rada ispitanika u skladu je s viđenjem da je nastavnik najkreativniji onda kad je intrinzično motiviran i zadovoljan svojim radom (Vrsaljko i Ivon, 2009).

„Obrazovanje mogu izmijeniti jedino nastavnici“ tvrdi Glasser (1999: 23) što možemo proširiti time da samo kreativni nastavnici mogu razvijati kreativnost kod učenika. Razvijanje kreativnosti učenika počiva na kreativnosti nastavnika, a ukoliko nastavnik ne posjeduje te kvalitete i pozitivan stav prema kreativnosti, razvoj kreativnosti daleko je otežan (Jukić, 2010). Kreativnost nastavnika zapravo je „glavna pretpostavka za razvijanje

kreativnog učenika te se mora shvatiti i kao jedna od osnova istraživačkog rada“, navode Bogнар i Somolanji (2008: 93).

Zbog toga što se danas naglašava važnost razvojnog aspekta kreativnosti, nastavnike se pitalo smatraju li da se kreativnost može razvijati kod svih učenika. Prema odgovorima ispitanika svi nastavnici zastupaju mišljenje prema kojemu svaki učenik može biti kreativan. Ipak, nastavnici se također slažu da puni kreativni potencijal mogu dosegnuti samo neki učenici: „Mislim da se kod svih učenika može razviti kreativnost do određene razine, ali da samo manji broj učenika može u potpunosti osloboditi svoju kreativnost i iskoristiti puni potencijal“ (I1), „Mislim da uvijek postoje oni koji su kreativniji u određenom području pa ih tako i treba usmjeravati“ (I2), „Kako je kreativnost jedan oblik inteligencije tako je kod jednih učenika više, a kod drugih manje razvijena“ (I4). Također, ističe se više vrsta kreativnosti prema afinitetima učenika: „Neki imaju bolje ideje u likovnom, neki u glazbenom, neki u matematici“ (I3). Osim toga, ispitanik 6 navodi da neki učenici ponekad nisu svjesni vlastite kreativnosti iz čega proizlazi da je zadatak nastavnika da „u procesu podučavanja individualno pratimo svakog učenika i prepoznamo koje vještine imaju ili bi mogli razviti“

5.2. Stvaranje ozračja za razvoj kreativnost

Prema drugom postavljenom zadatku istraživanja u ovom dijelu nastavnike se ispitalo o uvjetima potrebnim za stvaranje ozračja za razvoj kreativnosti učenika. Tako petero nastavnika navodi ugodno i poticajno okruženje kao glavni element potreban za razvoj kreativnosti. Učenici trebaju „znati da su svaka ideja i prijedlog dobrodošli i da pogrešnih odgovora nema“ (I4), da se na pogreške gleda kao na „rast i razvoj osobnosti“ (I5) te ih se ne smije „ukalupljivati“ (I2). U kreativnom ozračju učenici se trebaju osjećati sigurno i slobodno izraziti svoje ideje i zamisli, svjesni toga da je normalno pogriješiti. Dvoje ispitanika ističe motivaciju kao preduvjet za razvoj kreativnosti „potrebna je dobra motivacija, tj. zainteresirati učenike za ono što radiš s njima“ (I3). Osim toga, važna je sposobnost „pronalaženja izvora, metoda koje odgovaraju dobi učenika, njihovim kognitivnim sposobnostima i potrebama“ (I4). Dakle, bitno je učenike zainteresirati te koristiti metode primjerene njihovom uzrastu. Ispitanik 6 uz to navodi da raznolike aktivnosti te poticanje na sudjelovanje u natjecanjima, projektima i radionicama doprinosi razvoju kreativnosti. U literaturi se ističe da je važna odrednica odgoja i obrazovanja osposobiti mladu generaciju za samostalni i stvaralački rad

što nastaje kao rezultat organiziranog odgojnog procesa, upotrebe prikladnih metoda i sredstava te primjene stvaralačkog rješavanja zadataka (Potkonjak, Šimleša, 1989). Uz to, škola ne samo da bi trebala, nego je i dužna poticati kreativnost, tvrdi Bognar (2012).

Budući da je iskazana svijest o značaju ozračja za razvoj kreativnosti, nastavnici su mogli odgovoriti na pitanje kako stvoriti takvo razredno ozračje. Možemo zaključiti da su nastavnici svjesni da su oni ti koji imaju odgovornost omogućiti da se učenici osjećaju ugodno na nastavi te da su odgovorni za izgradnju pozitivnog stava prema nastavnom predmetu kojeg poučavaju. Ovo viđenje zastupljeno je kod svih šestero ispitanika. Važnost razvijanja odnosa razumijevanja ističe ispitanik 1: „Odnos prožet razumijevanjem i uvažavanjem na relaciji nastavnik-učenik i učenik-učenik dovodi do pozitivne atmosfere na nastavi“.

Odgovor koji je zastupljen kod dva ispitanika je motivacija: „Učenike treba dobro motivirati, naći nešto njima zanimljivo kroz što mogu pokazati svoju kreativnost. Pustiti ih da iznose svoje ideje“ (I3) te „oslušivanjem interesa učenika, postavljanjem problemske situacije koja će u njima potaknuti snažnu motivaciju za pronalažanje novih, nekonvencionalnih načina njena rješavanja“ (I4). Bitno je omogućiti učenicima slobodu izražavanja: „Kako bi potakli razvoj kreativnosti treba stvoriti ozračje u kojem će se svi učenici osjećati opušteno i pitati sve što ih zanima bez straha da će im se netko narugati zbog znatiželje. Izuzetno je važno postići pozitivnu atmosferu gdje će djeca izmjenjivati informacije i iskustva“ (I2). Pozitivna atmosfera tj. „osjećaj prihvaćenosti i odsutnost osjećaja straha od pogreške jedan su od bitnih faktora za poticanje kreativnosti“ (I4). Nastavnik je taj koji osigurava takvo ozračje, a toga su svjesni i ispitanici ovog istraživanja koji su prepoznali važnost pozitivne atmosfere: „Učenici obožavaju pozitivnu atmosferu u nastavi i bez toga nije moguće postići dugoročno usvajanje nastavnih sadržaja“ (I6).

Stvaranje pozitivne klime jedan je od najvažnijih uvjeta poticanja kreativnosti prema Koludrović i Reić Ercegovac (2010), a stvaranje uvjeta pogodnih za razvoj kreativnost smatra se jednim od najvećih izazova suvremene pedagogije. Na pitanje kako se učenike može motivirati za kreativan rad nastavnici su ponudili različite odgovore: upotrebom različitih nastavnih metoda, naglašavanjem postojanja više mogućnosti rješenja problema, pravilnim odabirom izvora, problemske situacije, metode i tehnike, pristupom nastavnika prema radu i prema učenicima.

Za nagrađivanje učenika kao sredstva za poticanje kreativnosti, nastavnici su podijeljenih mišljenja, što je i očekivano. „Nagrađivanje ima svoje dobre i loše strane,“ ističe ispitanik 3 jer „najčešće su uvijek jedni te isti učenici koji iznose svoje mišljenje pa time oni koji su možda malo stidljiviji ne dolaze do izražaja. Danas su, na žalost, bitne samo ocjene i većini učenika ne znači baš previše ako ih nagradite pohvalom ili nekom bilješkom za dobru ideju ili razmišljanje“. Ispitanik 5 smatra da neke učenike nije potrebno dodatno motivirati jer su sami već intrinzično motivirani. Usmjerenost na daljnji napredak učenika vidljiva je kod troje ispitanika. Nagrađivanje kao poticaj da učenik „uloži dodatni trud i nađe kreativna rješenja“ koristi ispitanik 1, „Nagrađivanje učenika u obliku pohvale i poticanje na daljni rad svakako može motivirati u poticanju kreativnosti“ (I4), „Neprestano je potrebno učenicima potvrđivati kako su i koliko napredovali u svom radu i učenju“ (I6). Nagrada može biti i suradnja nastavnika i učenika: „Mislim da je najveća nagrada u poticanju kreativnosti kad djeca shvate da su i učitelji ljudi koji nisu uvijek apsolutno sigurni u sve i da im oni mogu pomoći u otkrivanju novih načina rješavanja nekih problema“ (I2).

5.3. Nastavne metode i tehnike koje se koriste za poticanje kreativnosti

Nakon uvida u poimanje kreativnosti, fokus istraživanja usmjerio se na načine na koji nastavnici razvijaju kreativnost u nastavi, isticanjem primjera iz vlastite prakse. Nastavnici smatraju da se kreativnost u nastavi može poticati već navedenim stvaranjem ugodnog razredno-nastavnog ozračja jer „potiče učenike na istraživanje, razvijanje kritičkog mišljenja, razvijanje samopouzdanja i razmišljanje kako je normalno doživjeti neuspjeh na putu prema rješenju“ (I1), raznim izvorima znanja i zadacima različitih razina „gdje svi mogu pokazati svoj maksimum“ (I2), raznolikim oblicima rada i nastavnim metodama (I6), odabirom nastavnih materijala koji odgovaraju „psihofizičkim sposobnostima učenika (igrama, fotografijama, filmovima, novinskim člancima, pjesmama) i sadržajima koji su aktualni i učenicima stoga bliski“ (I4) te dovršavanjem priča i igrama riječi (I5).

Radionice, natječaji i projekti također se ističu kao načini poticanja kreativnosti: „Primjera u svojoj praksi imam jako puno, ali navest ću samo nekoliko: radionica decoupage, radionica quilling tehnike, radionica izrade osobnog planera, scrapbook, izrada magneta, straničnika, blagdanskih ukrasa, pametnih mapica, radionica kreativnog novinarstva“ (I6). Konkretni primjer poticanja kreativnosti u matematici navodi ispitanik 4: „U matematici

kreativnost se najbolje potiče kroz zadatke iz svakodnevnog života. Rješavanje problema koji se nalaze oko nas donose puno više ideje i postupaka od samog uvrštavanja u gotove formule. Svaka obrađena jedinica trebala bi imati primjenu u svakodnevnom životu“.

Nastavnici su osim toga izdvojili nastavne metode i oblike rada koje koriste u nastavi za razvijanje kreativnosti. Pri tome najčešći odgovori vezani su za oblike grupnog rada, istraživačku metodu te metodu igre, što navode za svaku po dva ispitanika. Uz to, navodi se individualni rad, rad u paru, projektna nastava, kvizovi te debate. Metoda kreativnog pisanja ističe se posebice za „poticanje kreativnosti u nastavi stranog jezika“ (I2). Nastavne metode s ciljem razvoja kreativnosti također su „učenje putem rješavanja problema jer zahtijeva samostalno traganje i pronalaženje veza, a sukladno tome i potiče visok stupanj motivacije i omogućava visoku razinu kreativnosti“ (I4). Korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije u svrhu razvijanja kreativnosti u nastavi naveo je jedan nastavnik budući da je ono „blisko učenicima i najviše ih zanima takav način rada“ (I3). Suradnja s učenicima od nastavnika zahtijeva prilagodbu njihovim specifičnim potrebama, odnosno suradničke oblike učenja, napominju Vrkić Dimić i Buterin Mičić (2018).

Tablica 2. Nastavne metode koje nastavnici koriste pri poticanju učeničke kreativnosti

Nastavna metoda	Frekvencija pojavljivanja odgovora
Istraživačka metoda	2
Metoda igre	2
Učenje putem rješavanja problema	1
Projektna nastava	1
Kvizovi, debate	1
Metoda kreativnog pisanja	1
Informacijsko-komunikacijska tehnologija	1

Tablica 3. Oblici rada koje nastavnici koriste pri poticanju učeničke kreativnosti

Oblici rada	Frekvencija pojavljivanja odgovora
Grupni rad	3
Rad u paru	2
Individualni rad	2

Svih šestero ispitanika odgovorilo je da su upoznati s tehnikama poticanja kreativnosti, no pronađene su razlike u učestalosti korištenja navedenih tehnika. Tako se kao najčešće

korištene tehnike u nastavi ističu oluja ideja i umne mape što je navelo šestero ispitanika. Ispitanik 6 za umne mape navodi: „Umne mape redovito koristim nakon obrađene nastavne cjeline kada želim provjeriti kako i koliko sadržaja su učenici uspjeli usvojiti, a mogu poslužiti i kao asociogram za uvod u neku temu. (...) Smatram da barem deset minuta svakog nastavnog sata treba odvojiti za takve tipove zadataka kako bi zadržali motivaciju i koncentraciju učenika te potakli njihovu radoznalost“. S po četiri odgovora zastupljene su kartice slučajnih pojmova, s tri odgovora haiku pjesma, s dva odgovora morfološka analiza, provokacije i činkvina¹, a s jednim odgovorom šest univerzalnih pitanja, sinektika, nedovršene priče, input-output metoda te izlet mašte. Ispitanik 5 ističe da koristi sve tehnike osim bionike i renatalizacije.

Tablica 4. Tehnike poticanja kreativnosti koje nastavnici koriste pri poticanju učeničke kreativnosti

Tehnike poticanja kreativnosti	Frekvencija pojavljivanja odgovora
umna mapa, oluja ideja	6
kartice slučajnih pojmova	4
haiku pjesma	3
morfološka analiza, provokacije, činkvina	2
šest univerzalnih pitanja, sinektika, nedovršene priče, input-output metoda, izlet mašte	1

Nastavnik koji potiče kreativnost primjenjuje različite nastavne strategije, metode, sredstava, postupke i socijalne oblike koji potiču aktivnost učenika, istraživanje i kritičko mišljenje. U nastavi matematike kreativnost se najbolje potiče kroz zadatke koji su iz svakodnevnog života. Stoga bi svaka obrađena jedinica trebala imati primjenu u svakidašnjem životu učenika što je puno korisnije za razvoj životnih sposobnosti od uvrštavanja u gotove formule. Upravo navedeno ističe se kao jedna od najvažnijih uloga obrazovanja – osposobiti učenike za stvarni život. Sposobnost rješavanja životnih problema razvija se logičkim korištenjem činjenica s kojima se učenici mogu susresti u kreativnoj nastavi (Glasser, 1999).

¹ Činkvina je pjesma od pet stihova u kojoj je prvi stih opis teme u jednoj riječi, drugi stih sadrži dvije riječi koje opisuju odabrani pojam, treći sadrži tri riječi koje opisuju radnju, četvrti stih izražava osjećaje u četiri riječi i peti stih je jedna riječ koja sažima bit teme (Peko i Pintarić, 1999 navedeno u Dubovicki i Omićević 2016)

Odgovori ispitanika upućuju na to da su nastavnici svjesni važnosti razvoja kreativnog mišljenja učenika pa tako i divergentnog mišljenja. U procesu razvijanja ovih sposobnosti važno je ohrabrivanje učenika „da slobodno izraze svoje mišljenje bez straha od „krivog“ odgovora“ (I1) te komunikacija u nastavi „pomno odabranim pitanjima i zadacima koji su pokretači učenikove mašte i inicijator raznovrsnih učeničkih odgovora“ (I4). Divergentno mišljenje važno je i u matematici jer „Svaki učenik problem proučava na svoj način i svojim kreativnim putem dolazi do rješenja“ (I3). Motivaciju kao ključnu u razvoju kreativnog mišljenja ističe ispitanik 6: „Ako sam ja motivirana uživam u svom poslu, a ako imam motivirane učenike sigurna sam da ću postići maksimalne rezultate u radu što me dodatno motivira“.

Svi ispitanici naveli su kako učenici pozitivno reagiraju na kreativne sadržaje u nastavi. Takav način rada učenicima predstavlja „izazov“ (I1) stoga se učenici rado pridruže takvom pristupu jer „mogu iskazati svoje mišljenje na svoj način“ (I2). Ipak, problem koji se može pojaviti jest da učenici kreativan sadržaj smatraju zabavom: „Učenici su više zainteresirani i surađuju ako je sadržaj koji obrađujemo kreativan. Iako, tanka je granica kod učenika između kreativne suradnje i discipline na satu. Najbolja metoda za sada je takve sadržaje koristiti kao uvod na satu ili kao evaluaciju na kraju“ (I3). Osim toga, pretjerana kreativnost na nastavi učenike može „opteretiti i demotivirati“, tvrdi ispitanik 6.

U svome radu nastavnici se mogu voditi s principima koji potiču kreativno ponašanje učenika tako da uvažavaju neobična pitanja i maštovite ideje, pokažu djeci da su njihove ideje vrijedne te spoje evaluaciju s uzrocima i posljedicama (Torrance, 1965 navedeno u Bognar, 2012). Prema izjavama nastavnika, učenici pozitivno reagiraju na kreativne sadržaje zbog toga što je i njihovo sudjelovanje u nastavi time zastupljenije. U kreativnoj nastavi mijenja se i uloga nastavnika koji, između ostalog, postaje medijator i voditelj zadužen za razvijanje pozitivnih iskustava i osjećaja prihvaćenosti u razredu. Motivacija učenika značajno utječe na sudjelovanje učenika u kreativnoj nastavi. Osluškivanjem učenika i njihovih potreba nastavnici idu u korak prema humanoj školi jer zadatak nastavnika je objasniti učenicima korisnost onoga što čine, s naglaskom na razvoj sposobnosti umjesto učenja činjenica (Glasser, 1999).

Primjeri iz prakse nastavnika pokazuju da kreativnost u nastavi potiču korištenjem raznih izvora znanja i odabirom primjerenih nastavnih materijala. Tehnike poticanja kreativnosti mogu se koristiti u nastavi svih dobnih skupina; od predškolske dobi i razredne

nastave do predmetne nastave. Za neke od tehnika; crtanje ili igre, generalno se smatra da su primjerenije mlađoj dobnoj skupini učenika no njihovo korištenje prisutno je i u radu s učenicima viših razreda osnovne škole. Tada odabir tehnika ovisi o izboru samih nastavnika koji određenu tehniku mogu prilagoditi ili izmijeniti, ovisno o cilju koji žele postići. Stoga je odgovornost nastavnika, kao i sloboda u radu, preduvjet za poticanje kreativnosti. Na razini cjelokupnog društva može se istaknuti da samo ono društvo koje razvija kreativnosti napreduje. Pokazatelj slobode i demokratičnosti nekog društva je upravo prisutnost kreativnosti i inovativnosti u društvu (Bognar, 2012).

5.4. Izazovi koji se pojavljuju pri razvoju kreativnosti

Sljedeća kategorija pitanja prema četvrtom zadatku istraživanja usmjerena je na problematiku vezanu za razvoj kreativnosti i izazove koji se pojavljuju u tom pogledu. Kao najveći izazov pri razvijanju kreativnosti u nastavi dvoje nastavnika izdvaja ustrojstvo nastavnog sata, zatim s dva odgovora slijedi manjak materijalnih sredstava jer se „dodatna materijalna sredstva financiraju privatnim novčanim sredstvima samih učitelja“ (I4). Kao problem navodi se i održavanje discipline na satu: „Kreativnost ponekad kvari disciplinu na satu. Neki učenici ne sudjeluju i smatraju kreativne metode rada kao zabavu“ (I3). Motiviranost nastavnika također predstavlja izazov jer pronalaženje novih i uvođenje istih nastavnih metoda i tehnika „iziskuju još veću predanost radu“ (I4). Osim toga, ispitanik 1 navodi „Pretrpan nastavni plan i program ne omogućuje da se previše sati posveti razvijanju kreativnosti. Nastavnici su opterećeni papirologijom i birokratskim poslovima, a u nekim školama radni uvjeti sprječavaju provedbu kreativnih nastavnih satova“. Za ispitanika 6 najveći problem predstavlja vrijeme koje „često nedostaje ukoliko želimo kontinuirano osmišljavati kreativnu nastavu i razvijati kreativnost kod učenika“ te nastavlja ističući faktore koji ne predstavljaju izazove: „Edukacije i nisu problem ukoliko je nastavnik motiviran, materijalna sredstva također ukoliko je nastavnik kreativan pa i uz minimalna sredstva može napraviti čudo“.

Tablica 5. Izazovi s kojima se nastavnici susreću pri poticanju učeničke kreativnosti

Izazovi koji se pojavljuju pri razvoju kreativnosti	Frekvencija pojavljivanja odgovora
ustrojstvo nastavnog sata	2
manjak materijalnih sredstava	2
pretrpan nastavni plan i program	1
nedostatak vremena	1
održavanje discipline za vrijeme kreativne nastave	1
motiviranost nastavnika	1
radni uvjeti u školi	1

Ocjenjivanje kreativnosti naišlo je na brojne sugestije nastavnika jer troje od šest nastavnika ističe da je kreativnost u nastavi teško ocijeniti. U tim slučajevima savjetuje se korištenje opisnog ocjenjivanja (I5) te izbjegavanje brojčanog ocjenjivanja kreativnosti „jer pojačava strah od neuspjeha i na taj način negativno djeluje na oslobađanje samostalnosti i kreativnosti koje su najvažniji ciljevi takve nastave“ (I4). Jedan prijedlog je postaviti jasne kriterije ocjenjivanja (I3) kako bi učenici bili svjesni elemenata koji se vrednuju. Nadalje, dvoje ispitanika ne nailazi na probleme pri ocjenjivanju kreativnosti. Ispitanik 6 ističe „Kreativni rad kao i svaki drugi rad učenika može se vrednovati svim elementima vrednovanja ovisno o temi i sadržaju i tu nema problema“.

U situacijama kada ideje i odgovori učenika nisu u skladu s postavljenim kreativnim zadatkom svih šestero nastavnika navodi da pokušavaju učenike usmjeriti u pravcu koji će ih dovesti do rješenja, u isto vrijeme uvažavajući mišljenje učenika. Pohvalu kao postupak kojim se kreativni rad učenika može usmjeriti navodi četvero ispitanika: „U svakom učenikovom odgovoru treba pronaći nešto što se može primijeniti na zadatak i od toga krenuti. Pohvaliti ga za dobru ideju, a zatim objasniti koji dio nije u skladu sa zadatkom“ (I3). Primjerice, ispitanik 4 ističe „Učenike treba poticati na oslobađanje od nekakvih okvira pa tako ohrabrivati na svaki originalan rad koji nije imitacija, nego njegov vlastiti izričaj. U slučaju da ideje i odgovori znatno odstupaju od kreativnog zadatka bilo bi dobro uputiti konstruktivnu kritiku uz dodatna pojašnjenja“ (I4). S navedenim slaže se i ispitanik 6 koji smatra da učenika treba podržati „uz daljnje upute kako da njegov uradak bude originalan i u skladu s postavljenim kreativnim zadatkom“. Jedan ispitanik posebice naglašava „činjenica je da ne odgovara svima rješavanje problema na kreativan način“ (I2). Učenici trebaju biti svjesni da ne moraju znati sve odgovore, a nastavnici s druge strane svjesni toga da svaki odgovor ne može biti

kreativan. Rješenje može biti novo, ali ne i prikladno stoga nastavnici trebaju u takvoj situaciji adekvatno postupiti (Arar i Rački, 2003).

Glavna odgovornost za osvještavanjem potrebe za kreativnom nastavom prema dvoje ispitanika je na svim nositeljima odgojno-obrazovnog sustava: „Svi nositelji odgojno-obrazovnog sustava, kako ustanove, tako i prosvjetni radnici, odgovorni su za poticanje i osvještavanje važnosti za kreativnom nastavom koja odgovara potrebama suvremenog društva“ (I4), a dvoje nastavnika ističe odgovornost sveučilišta na kojima se obrazuju budući nastavnici. Troje ispitanika navodi nastavnike kao one na kojima počiva glavna odgovornost za provođenjem kreativne nastave: „Mislim da je to stvar svakog pojedinog nastavnika i njegovog stava te volje i želje da učini nastavu što kreativnijom i potiče kreativnost kod učenika“ (I6). Ispitanik 3 napominje: „Mislim da je glavna odgovornost na samom nastavniku, ali svakako ideje i metode dolaze na različitim seminarima za usavršavanje“. U suvremenom društvu uloge nastavnika se mijenjaju stoga nastavnici trebaju pratiti odgojno-obrazovne trendove i potrebe društva. Tako nastavnici obuhvaćaju nove uloge koordinatora, istraživača i savjetnika, a potrebno je i posjedovati potrebne kompetencije, kako stručne tako i didaktičko-metodičke kompetencije uz stalno usavršavanje i nadograđivanje znanja (Jukić, 2010). Mnogi drugi čimbenici utječu na kreativnost u nastavi osim nastavnika kao primarnih činitelja. Primjerice, to su međuljudski odnosi između učenika, nastavnika i roditelja kao i između učitelja, stručnih suradnika i školskog osoblja, uvjeti rada te različiti ekstrinzični motivatori (Zrilić i Košta, 2009).

Tablica 6. Čimbenici koje su nastavnici izdvojili kao glavne odgovorne za osvještavanje važnosti kreativne nastave

Odgovornost za osvještavanjem važnosti kreativne nastave je na	Frekvencija pojavljivanja odgovora
samim nastavnicima	3
svim nositeljima odgojno-obrazovnog sustava	2
sveučilištima na kojima se obrazuju budući nastavnici	2
Nacionalnom kurikulumu	1

Kao zaključno pitanje postavljen je upit o kreativnosti u budućnosti kojim se pokušalo saznati kakva su predviđanja nastavnika. Kao i o važnosti kreativnosti i u ovom slučaju svi nastavnici složili su se da će kreativnost sve više dobiti na važnosti. Ispitanik 2 smatra da će kreativnost dobiti na važnosti, ali da bi se to ostvarilo potrebno je „drugačije koncipirati

sustav“. Nadalje, ispitanik 4 savjetuje: „Želimo li stvoriti nastavu koja će ići u korak s vremenom u kojem živimo trebamo svakako poticati na kreativnu nastavu koja razvija kreativno i divergentno mišljenje. Uspješno provođenje kreativne nastave možemo postići tako da nastavnicima omogućimo veću otvorenost i fleksibilnost u oblikovanju nastavnih programa i odabiru nastavnih sadržaja, napustimo 45-minutni školski sat te nastavnicima omogućimo bolje materijalne uvjete“. Nadu u kurikularnu reformu polaže jedan ispitanik: „Mislim da će kurikularna reforma uvelike pridonijeti poticanju i provođenju kreativne nastave te nastavnicima dati više slobode i vremena za uspješno provođenje kreativne nastave“ (I6). Kao savjet za razvijanje kreativnosti u nastavi ispitanik 3 predlaže: „Bitno je ne uspoređivati se s radom i kreativnosti drugih kolega. Svi mi provodimo kreativne metode onda kada to možemo u nastavnom procesu, ali predmeti su različiti. Prilagodite te metode svojim učenicima i sebi“.

6. Zaključak

Neupitno je da u suvremenom školstvu, u društvu koje želi napredovati, treba poticati i razvijati kreativnost učenika. Iako ne može svatko napraviti djelo koje će izmijeniti svijet, svatko može biti kreativan na svoj način u svakodnevnom životu ili onome što Kuhn naziva „redovna-svakodnevna znanost“ (1966 navedeno u Degmečić, 2017). Upravo zbog toga važno je pronaći ono u čemu su učenici kreativni i poticati ih u tom smjeru kako bi napredovali.

Provedenim istraživanjem u ovome radu ispitala su se ideje i stavovi nastavnika o određenju kreativnosti te načini i mogućnosti razvijanja kreativne nastave u osnovnoj školi. Uz to, ispitala se uloga pozitivnog razredno-nastavnog ozračja te nastavne metode i tehnike poticanja kreativnosti koje nastavnici koriste u svrhu razvoja kreativnosti u nastavi. Izazovi koji se javljaju tijekom poticanja kreativnosti u nastavi također su bili dijelom ovog istraživanja kako bi se stekao uvid u problematiku s kojom se nastavnici susreću u svome radu.

Uvidom u mišljenja nastavnika možemo zaključiti da nastavnici pozitivno poimaju kreativnost u nastavi, da se zalažu za provođenje kreativnosti u odgojno-obrazovnom sustavu te da su svjesni važnosti poticanja kreativnosti kod svojih učenika. Njihovo viđenje kreativnosti pripada razvojnoj teoriji kreativnosti prema kojoj svaki učenik do određene mjere može razviti svoj kreativni potencijal. Ipak, osobine koje nastavnici smatraju poželjnim kod učenika nisu uvijek u skladu s osobinama koje pripisuju kreativnim učenicima. Stvaranje pozitivnog i motivacijskog ozračja istaknulo se kao ključan preduvjet razvoja kreativnosti jer u takvom okruženju učenici mogu slobodno izraziti svoje ideje. Također, rezultati su pokazali da nastavnici koriste raznolike nastavne metode i tehnike poticanja kreativnosti od kojih su najčešće zastupljene oluja ideja i umne mape, oblici grupnog rada, istraživačka metoda te metoda igre. Od izazova koji se pojavljaju pri poticanju kreativnosti u nastavi navodi se ograničenje trajanjem nastavnog sata, manjak materijalnih sredstava te općenito nedostatak vremena što je vezano uz birokraciju nastavničkog posla i motivaciju nastavnika.

Budući da ne postoji jedna usuglašena definicija kreativnosti u radu je izloženo više definicija, teorija te pristupa kreativnosti. Sve to upućuje da je fenomen kreativnosti multifacetni konstrukt sastavljen od više čimbenika čija međusobna interakcija rezultira razvojem cjelokupne ličnosti i potencijala svakog učenika. U radu s učenicima nastavnici

trebaju prilagoditi način i metode rada dobi te afinitetima učenika, ali imati na umu da nisu svi učenici kreativni u istom području. Osim toga, razvoj kreativnosti treba biti sustavan i sistematičan, a ne improvizacija vlastitih neprovjerenih ideja nastavnika, jer samo kao smislen proces može ostvariti pozitivne rezultate kod učenika. Na temelju dostupne literature može se primijetiti da su ideje za promicanje kreativnosti u nastavi i upute nastavnicima najčešće predstavljene u obliku savjeta. Na te ideje kao vodilje potom se nadovezuju nastavne metode i različite tehnike kreativnog mišljenja.

Prijedlog za buduća istraživanja jest proširiti interes prema ostalim elementima koji potiču ili sputavaju kreativnost i obuhvatiti istraživačka pitanja koja dosad nisu ispitana kako bi svojim saznanjima unaprijedili praksu. Važno je osvijestiti odgovornu ulogu nastavnika u razvoju kreativnosti te na svim razinama odgoja i obrazovanja isticati važnost kreativnosti, ali i provođenje kreativne nastave u praksi. Odgovornost je na svim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa, počevši od kvalitetnog i učinkovitog obrazovanja nastavnika.

Kao završnu misao vrijedi izdvojiti izjavu: „Stvaralaštvo treba biti nastavnikova najveća ambicija“ (Stevanović, 2000: 57) jer u sebi obuhvaća motivaciju koja je potrebna za razvoj kreativnosti učenika, ali i kontinuirani trud i predanost koji zahtijeva od nastavnika. Razvoj kreativnosti nikako nije moguć bez kreativnih, susretljivih i sposobnih nastavnika koji ne samo da mogu prepoznati kreativnog učenika nego su i svjesni potrebe stalnog usavršavanja i samovrednovanja svog rada. U radu s učenicima, posebice zbog toga što ne znamo koji su to zahtjevi budućnosti, treba imati na umu izjavu Alberta Einsteina (navedeno u Srića, 1992: 11) „Mašta je važnija od znanja“.

7. Literatura

1. Albert, A. (2016), *Poticanje kreativnosti u etapama nastavnog procesa*, Diplomski rad, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
2. Altun, F., Yazici, H. (2014), Perfekcionizam, školska motivacija, stilovi učenja i akademski uspjeh darovitih i nedarovitih učenika. *Croatian Journal of Education*, 16(4): 1031-1054.
3. Arar, Lj., Rački, Ž. (2003), Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12(1): 3-22.
4. Austin, S. (2021), Nurturing Creativity: Louisiana Second Grade Teachers' Perspectives and Practices. *Research Issues in Contemporary Education*, 6(1): 26-46.
5. Bognar, L. (2012), Kreativnost u nastavi. *Napredak*, 153(1): 9-20.
6. Bognar, L., Somolanji, I. (2008), Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LIV(19): 87-94.
7. Čudina-Obradović, M. (1991) *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga
8. Čudina-Obradović, M. (1993), *Dosadno mi je - što da radim: Priručnik za razvijanje dječje kreativnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Degmečić, D. (2017), *Kreativni um*. Zagreb: Medicinska naklada
10. Dubovicki, S., Omičević, A. (2016), Nastavne metode kao poticaj učenikovoj kreativnosti. *Život i škola*, LXII(1): 105-124.
11. Glasser, W. (1999), *Nastavnik u kvalitetnoj školi*. Zagreb: Educa.
12. Huzjak, M. (2006), Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, 8 (1(11)): 289-300.
13. Jeffrey, B., Craft, A. (2004), Teaching creatively and teaching for creativity: distinction and relationship. *Educational Studies*, 30(1): 77-87. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0305569032000159750?src=recsys> (14.07.2020.)
14. Jukić, R. (2010), Metodički stil i takt nastavnika kao poticaj kreativnosti učenika. *Pedagoški istraživanja*, 7(2): 291-305.
15. Jukić, T. (2011), *Učiteljevo poimanje i poticanje kreativnosti u primarnom odgoju i obrazovanju*, Doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
16. Kadum-Bošnjak, S., Peršić, I. (2007), Neki pogledi na ulogu učitelja i položaj učenika pri rješavanju problemskih zadataka. *Metodički obzori*, 2(2007)1 (3): 73-80.

17. Kettler, T., Lamb, K.N., Willerson, A., Mullet, D.R. (2018), Teachers' Perceptions of Creativity in the Classroom. *Creativity Research Journal*, 30(2): 164-171. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10400419.2018.1446503> (22.10.2019.)
18. Koludrović, M., Reić Ercegovac, I. (2010), Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. *Odgojne znanosti*, 12(2): 427-439.
19. Kunac, S. (2015), Kreativnost i pedagogija. *Napredak*, 156(4): 423-446.
20. Luketić, D., Karamatić Brčić, M. (2018), Daroviti učenici u inkluzivnom odgoju i obrazovanju. U: Radeka, I. (Ur.), *Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: suvremene pedagoške implikacije*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 35-49.
21. Maksimović, A., Stančić, M. (2012), Nastavne metode iz perspektive nastavnika. *Metodički obzori*, 7(2012)1 (14): 69-82.
22. Paek, S. H., Sumners, S.E. (2019), The Indirect Effect of Teachers' Creative Mindsets on Teaching Creativity. *Journal of Creative Behavior*, 53(3): 298-311.
23. Pejić, P., Tuhtan-Maras, T., Arrigoni, J. (2007), Suvremeni pristupi poticanju dječje darovitosti s kreativnim radionicama. *Magistra Iadertina*, 2(2): 133-149.
24. Perić, B. (2015), Kreativnost u nastavi. *Život i škola*, 61(1): 145-151.
25. Potkonjak, N., Šimleša, P. (1989), *Pedagoška enciklopedija*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Previšić, V. (1986), *Razvijanje stvaralaštva u slobodnim aktivnostima učenika*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja, Filozofski fakultet.
27. Previšić, V. (2003), Suvremeni učitelj: odgojitelj – medijator - socijalni integrator. U: Ličina, B. (Ur.), *Učitelj – učenik – škola, Zbornik radova Znanstveno-stručnog skupa povodom 140 godina učiteljskog učilišta u Petrinji*, Zagreb: HPKZ, 13-19.
28. Renzulli, J. S., Reis, S. M. (2000), The Schoolwide Enrichment Model. In (Eds.) Heller, K.A., Monks, F.J., Subotnik, R., Sternberg, R., *International Handbook of Giftedness and Talent*, Elsevier, 367-382. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/287152664_The_Schoolwide_Enrichment_Model (25.06.2021.)
29. Renzulli, J. S., Reis, S. M. (2018), The three-ring conception of giftedness: a developmental approach for promoting creative productivity in young people. In (Eds.) Pfeiffer, S.I., Shaunessy-Dedrick, E., Foley-Nicpon, M., *APA Handbook of Giftedness and Talent*, American Psychological Association, 185-199. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/279426624_The_Three-

Ring Conception of GiftednessIts Implications for Understanding the Nature of Innovation (10.01.2020.)

30. Robinson, K. (2006), *Do schools kill creativity?* TED Conferences. Dostupno na: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity#t-26812 (24.05.2019.)
31. Roy, J. (2012), *Elementary Teachers' Perceptions of Their Teaching Practices to Foster Creative Thinking in Their Students*, Curriculum and Instruction Undergraduate Honors Theses, Fayetteville: University of Arkansas. Dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/bb0c/bc9baab7c779fd76b51be0cae715f55eb05a.pdf> (04.08.2019.)
32. Srića, V. (1992), *Upravljanje kreativnošću*. Zagreb: Školska knjiga.
33. Sternberg, R.J. (2019), Enhancing People's Creativity. (Ed.) Kaufman, J.C., Sternberg, R.J., *The Cambridge Handbook of Creativity*, New York: Cambridge University Press, 88-104. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=lQiKDwAAQBAJ&pg=PA101&lpg=PA101&dq=dai+2013+creativity&source=bl&ots=8cvTzkaXye&sig=ACfU3U2nTuaRJUfF8BgQH_e-0HLcAduuhg&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwitufJt5DnAhUu_CoKHeeqDgcQ6AEwBXXoECAsQAQ#v=onepage&q&f=false (16.01.2020.)
34. Sternberg, R., Williams, W.M. (2001), Teaching for Creativity: Two Dozen Tips. In R.D.Small, A.P.Thomas (Eds.), *Plain thought about education*, Covington, LA: Center for Development and Learning, 153-165. Dostupno na: <http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/10/Master7.2015.pdf> (05.07.2020.)
35. Stevanović, M. (2000), *Modeli kreativne nastave*. Tuzla: R&S.
36. Stevanović, M. (2003), *Nastavnik, odgajatelj, umjetnik*. Varaždinske toplice: Tonomir.
37. Stevanović, M. (2002), *Škola i stvaralaštvo*. Labin: MediaDesign.
38. Šimić Šašić, S., Sorić, I. (2010), Pridonose li osobne karakteristike nastavnika vrsti interakcije koju ostvaruju sa svojim učenicima?. *Društvena istraživanja*, 19(6 (110)): 973-994.
39. Trškan, D. (2006), Motivacijske tehnike u nastavi. *Povijest u nastavi*, IV (7 (1)): 19-28.
40. Vranjković, Lj. (2010), Daroviti učenici. *Život i škola*, LVI(24): 253-258.

41. Vrkić Dimić, J., Buterin Mičić, M. (2018), Razvoj darovitosti kroz suradničke oblike učenja. U: Radeka, I. (Ur.), *Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: suvremene pedagoške implikacije*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 51-67.
42. Vrsaljko, S., Ivon, K. (2009), Poticanje kreativnosti u nastavi hrvatskog jezika i književnosti. *Magistra Iadertina*, 4(1): 145-157.
43. Zrilić, S., Košta, T. (2009), Učitelj - kreator izvannastavnih aktivnosti. *Magistra Iadertina*, 4(4): 160-172.

8. Popis tablica i slika

Tablica 1. Osobine koje nastavnici smatraju kreativnim osobinama učenika.....	33
Tablica 2. Nastavne metode koje nastavnici koriste pri poticanju učeničke kreativnosti.....	38
Tablica 3. Oblici rada koje nastavnici koriste pri poticanju učeničke kreativnosti.....	38
Tablica 4. Tehnike poticanja kreativnosti koje nastavnici koriste.....	39
Tablica 5. Izazovi s kojima se nastavnici susreću pri poticanju učeničke kreativnosti.....	42
Tablica 6. Čimbenici koje su nastavnici izdvojili kao glavne odgovorne za osvješćivanje važnosti kreativne nastave.....	43
Slika 1: Prikaz troprstenaste koncepcije darovitosti u školskim uvjetima.....	23

9. Prilozi

Prilog 1: Protokol intervjua

Kategorije pitanje podijeljene su u četiri tematske cjeline:

1. Pojam kreativnosti i kreativne osobine učenika
2. Stvaranje ozračja za razvoj kreativnosti
3. Nastavne metode i tehnike koje se koriste za poticanje kreativnosti
4. Izazovi koji se pojavljuju pri razvoju kreativnosti

1) Pojam kreativnosti i kreativne osobine učenika

- Što je po vašem mišljenju kreativnost?
- Koje su osobine kreativnih učenika? Uz to, možete li izdvojiti neke osobine koje cijenite kod učenika?
- Smatrate li da je važno poticati kreativnost u nastavi? Biste li sebe nazvali kreativnom osobom?
- Može li se kreativnost razvijati kod svih učenika ili mislite da su neki učenici ipak kreativniji od ostalih? Zašto?

2) Stvaranje ozračje za razvoj kreativnost

- Što je sve potrebno za razvoj kreativnosti?
- Kako stvoriti ozračje za poticanje kreativnog potencijala učenika? Koliko je važna pozitivna atmosfera u nastavi?
- Kako se učenike može motivirati za kreativan rad? Mislite li da nagrađivanje učenika može pomoći u poticanju kreativnosti?

3) Nastavne metode i tehnike koje se koriste za poticanje kreativnosti

- Na koje se sve načine može poticati kreativnost u nastavi? Možete li navesti primjer iz svoje prakse?
- Koje nastavne metode i oblike rada koji potiču razvoj kreativnosti koristite u nastavi? Zašto?
- Jeste li upoznati s ovim tehnikama poticanja kreativnosti: oluja ideja, umne mape, sinektika, bionika, šest univerzalnih pitanja, kartice slučajnih pojmova, provokacije,

haiku pjesma, činkvina (pjesma od pet stihova), renatalizacija, morfološka analiza? Koje od njih ste koristili u nastavi? Koristite li neke druge tehnike vezane za Vaš nastavni predmet?

- Kako učenike možemo poticati na kreativno mišljenje i divergentno mišljenje? Koliko je to važno?
- Kako učenici reagiraju na kreativne sadržaje? Jeste li primijetili bolju suradnju i pozitivan pristup kod primjene određenih metoda?

4) Izazovi koji se pojavljuju pri razvoju kreativnosti

- Koji izazovi se javljaju pri poticanju kreativnosti u nastavi? Što sve sputava kreativnost; manjak edukacija, materijalnih sredstava, ustrojenost nastavnog sata ili nešto drugo?
- Kako se kreativnost u nastavi može ocjenjivati? Nailazite li tu na problem?
- Kako odgovarate na ideje i odgovore učenika koji nisu u skladu s postavljenim kreativnim zadatkom?
- Na kome je glavna odgovornost za osvješćivanjem potrebe za kreativnom nastavom (Nacionalni kurikulum, sveučilišta koja obrazuju buduće nastavnike, ravnatelj i vodstvo škole, seminari za usavršavanje nastavnika ili nešto drugo)?
- Hoće li kreativnost u budućnosti još više dobiti na važnosti? Koji je vaš prijedlog za uspješno provođenje kreativne nastave?

10. Sažetak

Poimanje i razvoj kreativnosti u osnovnoj školi

U suvremenoj se školi mijenjaju zahtjevi obrazovanja kao i uloge nastavnika i učenika, pri čemu je iznimno važno osposobiti učenike za kreativno i kritičko mišljenje te djelovanje. Ovaj odgovoran zadatak prvenstveno je na nastavnicima koji svoja znanja i vještine kontinuirano nadograđuju. U teorijskom dijelu ovog rada razmatra se pojam kreativnosti, različiti pristupi i teorije kreativnosti te čimbenici kreativne nastave. Kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost odnosi se na primjenu kreativnih ideja te korištenje nastavnih metoda i tehnika u svrhu poticanja kreativnosti. Upravo zbog toga što samo kreativan nastavnik može razvijati kreativnost učenika, u ovom se radu istraživalo poimanje i razvoj kreativnosti u osnovnoj školi. Cilj istraživanja bio je temeljem mišljenja nastavnika ispitati, analizirati i interpretirati poimanje kreativnosti te načine i mogućnosti razvijanja kreativnosti u osnovnoj školi. Rezultati ukazuju na to da nastavnici zastupaju razvojnu teoriju kreativnosti prema kojoj svaki pojedinac može biti kreativan u određenom području. U svom radu koriste brojne nastavne metode i tehnike poticanja kreativnosti te ističu korisnost stvaranja pozitivnog ozračja u nastavi. Ipak, prisutnost neslaganja između nekih osobina koje nastavnici pripisuju kreativnim učenicima i poželjnih osobina učenika upućuje na nužnost suradnje između cjelokupnog odgojno-obrazovnog sustava. Isticanje važnosti poticanja kreativnosti i primjena suvremenih i kreativnih metoda potaknut će razvoj sposobnih i samostalnih pojedinaca i napredak društva.

Ključne riječi: kreativnost, nastava, razvoj kreativnosti, tehnike kreativnog mišljenja, uloga nastavnika

11. Summary

Perception and Development of Creativity in Elementary Schools

Modern education system sought changes in the educational demands as well as in the roles of teachers and students. This made the need for the students' development of creative and critical thinking and activity extremely necessary. This responsible task falls primarily onto teachers who continuously improve their knowledge and skills. The theoretical framework of this thesis considers the concept of creativity, different approaches and theories of creativity along with the components of creative teaching. Teaching creatively and teaching for creativity refers to the implementation of creative ideas and use of teaching methods and techniques that foster creativity. Because only a creative teacher can nurture students' creativity, this study researches teachers' perception and development of creativity in elementary schools. The aim of this research was to examine, analyse and interpret teachers' perception of creativity and ways and possibilities of developing creativity in elementary schools. The findings indicate that teachers support developmental approach to creativity according to which every individual can be creative in a particular field, they use numerous teaching methods and techniques that stimulate creativity and highlight the benefit of creating a positive classroom environment. The presence of discordance between some creative students' characteristics and desirable students' characteristics leads to the necessity of cooperation between the overall educational system. Emphasis on the importance of fostering creativity and implementation of contemporary and creative teaching methods will prompt the development of competent and independent individuals and the progress of society.

Key words: creativity, creativity techniques, development of creativity, teaching, the role of teacher